

II wojna światowa w filmie

Plakaty ze zbiorów Muzeum Niepodległości

Katalog wystawy pod redakcją Tadeusza Skoczka

II wojna światowa w filmie
Plakaty ze zbiorów Muzeum Niepodległości

Ze świata czterech stron
Z jarzębinowych dróg
Gdzie las spalony
Wiatr zmęczony
Noc i front
Gdzie niezebrany plon
Gdzie poczerniały głóg
Wstaje dzień
Słońce przytuli nas do swych rąk
I spójrz, ziemia ciężka od krwi
Znowu urodzi nam zboża łan
Złoty kurz
Przyjmą kobiety nas pod swój dach
I spójrz, będą śmiać się przez łzy
Znowu do tańca ktoś zagra nam
Może już
Za dzień, za dwa
Za noc, za trzy
Choć nie dziś
Za noc, za dzień
Doczekasz się
Wstanie świt
Chleby upieką się w piecach nam
I spójrz, tam gdzie tylko był dym
Kwiatem zabliźni się wojny ślad
Barwą róż
Dzieci urodzą się nowe nam
I spójrz, będą śmiać się, że my
Znów wspominamy ten podły czas
Porę burz
Za dzień, za dwa
Za noc, za trzy
Choć nie dziś
Za noc, za dzień
Doczekasz się
Wstanie świt

Nim wstanie dzień ballada z filmu *Prawo i pięść*

Słowa: **Agnieszka Osiecka**

Muzyka: **Krzysztof Komeda**

II wojna światowa w filmie

Plakaty ze zbiorów Muzeum Niepodległości

Katalog wystawy pod redakcją

Tadeusza Skoczka

Warszawa 2024

Wystawa *II wojna światowa w filmie*
Galeria Plakatu Muzeum Niepodległości
Ul. Skazańców 25; 01-532 Warszawa
(5 września – 31 grudnia 2024)

Kurator wystawy
Marta Brodała

Autorzy
Marta Brodała, Małgorzata Karolina Piekarska

Fotografie obiektów
Anna Kowalska

Projekt okładki
Krzysztof Woźniak

ISBN 978-83-67398-80-0

Wydawnictwo Muzeum Niepodległości
(identyfikator wydawnictwa naukowego 42-700)
al. Solidarności 62; 00-240 Warszawa
wydawnictwo@muzn.pl
tel. 826 90 91 w. 41

Spis treści:

Marta Brodala, Małgorzata Karolina Piekarska – II wojna światowa w filmie.

Plakaty ze zbiorów Muzeum Niepodległości ..... str. 7

Marta Brodala – Wojna na dużym i małym ekranie ..... str. 9

Małgorzata Karolina Piekarska – Znak, symbol i fotomontaż ..... str. 27

Katalog ..... str. 35

Spis prezentowanych plakatów ..... str. 121

II wojna światowa w filmie.

Plakaty ze zbiorów Muzeum Niepodległości

Druga wojna światowa odcisnęła się piętnem na pokoleniach zarówno tych urodzonych i wychowanych przed wojną, jak i na ich potomkach. Dlatego była i nadal jest tematem obecnym w sztuce, w tym także w filmie. Niemal od momentu jej wybuchu aż po dziś motyw drugiej wojny światowej pojawia się w polskim i światowym kinie. Tematyka filmów jest różna – od opowieści o miłości w trudnych czasach, jak w słynnym radzieckim melodramacie *Lecą żurawie*, o wyborach moralnych, często pojawiających się zwłaszcza w filmach o Zagładzie, jak choćby *Ulica graniczna* Forda czy *Naganiacz* Petelskich, o strachu, zmaganiach ze słabościami, aż po wersje wojny w formie filmu przygodowego, czego najlepszym przykładem jest serial *Czterej pancerni i pies*.

Zbiory Muzeum Niepodległości to ponad 8500 różnych plakatów, z czego 85 stanowią plakaty filmowe pokazujące drugą wojnę światową na różnych frontach. I choć na wystawie zaprezentowanych zostało 30, to w katalogu postanowiliśmy pokazać cały zbiór. 85. rocznica wybuchu drugiej wojny światowej to dobry moment, by przypomnieć filmy sprzed lat i plakaty, które tworzyli najwybitniejsi polscy graficy.

Marta Brodala
Małgorzata Karolina Piekarska

Marta Brodala
Muzeum Niepodległości w Warszawie
ORCID: 0009-0004-8881-6983

Wojna na dużym i małym ekranie

Nie sposób przecenić wpływ filmu historycznego na masową wyobraźnię. Sceny obejrzone na ekranie do wielu osób przemawiają mocniej niż twarde fakty z podręczników. Bardzo trudno jest walczyć z mitem stworzonym przez kino. Dlatego film na usługach władzy zawsze był doskonałym narzędziem propagandy. Nie na próżno Lenin miał powiedzieć: „Ze wszystkich sztuk najważniejsze jest dla nas kino”¹. Dzięki rozwojowi techniki działania wojenne podczas II wojny światowej od początku były dokumentowane na taśmie filmowej. Walczące strony zdawały sobie sprawę ze znaczenia filmu jako tuby propagandowej – dotyczyło to nie tylko odpowiednio preparowanych kronik wojennych, ale także filmów fabularnych, których kręcenia nie zaprzestano w czasie wojny. W filmie dokumentalnym propaganda była obecna w warstwie wizualnej i na poziomie komentarza czytanego przez lektora. W filmie fabularnym treści propagandowe zawarte były w konstrukcji dramaturgicznej i kreacji bohaterów².

Polskie filmy powstawać mogły tylko poza granicami kraju okupowanego przez dwóch wrogich sąsiadów. Biuro Filmowe przy Ministerstwie Informacji i Dokumentacji Rządu Polskiego w Londynie wyprodukowało kilka obrazów, między innymi inscenizowany dokument

---

¹ Słowa te przypisał Leninowi Ludowy Komisarz Oświaty Anatolij Łunczarski. Najprawdopodobniej Lenin ich nie wypowiedział, jednak cytat przetrwał (przyp. aut.).

² P. Litka, *Widowisko, oświata, propaganda*, „Tygodnik Powszechny” 20/2012, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/widowisko-oswiata-propaganda-15962> [dostęp: 4.09.2024].

The White Eagle z 1941 roku, z udziałem słynnego aktora Lesliego Howarda³. Bardzo aktywna była też Czołówka Filmowa Drugiego Korpusu Armii Polskiej, dla której tworzyli wybitni artyści przedwojennego kina, wśród nich Michał Waszyński, Konrad Tom, Kazimierz Krukowski, czy Henryk Wars. Na przeciwległym biegunie politycznym znalazła się Czołówka Filmowa I Armii Wojska Polskiego, której skład tworzyli reżyserzy Aleksander Ford i Ludwik Perski, oraz operatorzy Władysław Forbert i Stanisław Wohl. To właśnie z tego kręgu będą wywodzić się ludzie, którzy zadecydują o obliczu powojennego kina w Polsce⁴.

Wyjątkowym zjawiskiem w dziejach polskiego kina czasów wojny były trzy wydania kronik powstańczych *Warszawa walczy*, nakręconych i pokazywanych podczas powstania warszawskiego.

Pierwszy polski film po (o) wojnie

W jednym z początkowych numerów magazyn „Film” ogłosił ankietę do czytelników: „Jakie tematy chcemy oglądać na ekranie?”⁵. Wielu spośród ankietowanych wybrało film wojenny. Domagano się przede wszystkim filmu o powstaniu warszawskim, a także o okupacyjnym życiu codziennym, czy partyzantce – i to nie tylko lewicowej, ale także spod znaku AK i BCH. Wielu czytelników głosowało za sfilmowaniem takich tematów jak walki Polaków w Bitwie o Anglię czy pod Monte Casino⁶. Na to jednak przyszło im długo poczekać. Nowa władza zamierzała promować te tematy, które mogły jej się przysłużyć.

W powszechnej świadomości pierwszym po wojnie polskim filmem fabularnym są *Zakazane piosenki* Leonarda Buczkowskiego z 1947 roku. Czy jednak rzeczywiście był pierwszy?

---

³ T. Lubelski, *Historia kina polskiego 1895-2014*, Kraków 2015, s.144.

⁴ T. Lubelski, *op. cit.*, s. 149.

⁵ „Film” 7/1946 (7), <https://www.filmopedia.org/numer/1946/7/Film-1946-7.html> [dostęp: 4.09.2024].

⁶ „Film” 9-10 1947 (9/10), <https://www.filmopedia.org/archiwum/1947/9/Film-1947-910.html> [dostęp: 4.09.2024].

Duże szanse na prowadzenie miał projekt oparty na noweli filmowej *Robinson Warszawski* napisanej wiosną 1945 na podstawie wspomnień Władysława Szpilmana, przez Czesława Miłosza i Jerzego Andrzejewskiego. Mimo, że Film Polski kupił nowelę, to z realizacją się nie kwapił. Domagano się przeróbek, krytykowano bierność głównego bohatera i brak szerszego tła politycznego. W efekcie nakręcony na podstawie noweli film *Miasto nieujarzmione*, który wszedł na ekrany w 1950 roku, właściwie w niczym nie przypominał oryginalnego pomysłu. Jego bohaterami stali się żołnierze AL, którzy nawiązują kontakt z radzieckim telegrafistą⁷. W filmie wymieniono nawet ścieżkę muzyczną – muzyce stworzonej przez Artura Malawskiego zarzucono formalizm⁸. Niezadowolony z dokonanych zmian Miłosz wycofał swoje nazwisko z czołówki. Zmiany w scenariuszu zgodnie z duchem epoki stalinizmu chwalił recenzent natomiast Filmu: „Autorzy scenariusza słusznie postąpili rzucając sprawę zagłady Warszawy na szersze tło wydarzeń politycznych i strategicznych, tłumacząc widzowi, jaka była sytuacja wojskowa na froncie Wisły, jakie były zamiary sztabu radzieckiego i jakie plany miała kwatera główna niemiecka”⁹. Co ciekawe, na jednej z wersji plakatu stworzonego do tego filmu przez Wojciecha Zamecznika pod napisem *Miasto nieujarzmione* widnieje pierwotny tytuł: *Robinson Warszawski* [Nr Inw. Pl.1028], w drugiej wersji zastąpiono go napisem: Film produkcji polskiej [Nr Inw. Pl.4706].

Jesienią 1946 roku we Włoszech odbyła się premiera *Wielkiej drogi* w reżyserii Michała Waszyńskiego. Główny bohater filmu, zesłany na Syberię, wstępuje do Armii Andersa i walczy pod Monte Casino, gdzie zostaje ranny. Jednak w Polsce *Wielka droga* miała premierę dopiero w 1990 roku¹⁰, więc nie mogła konkurować o pierwszeństwo.

W 1946 roku gotowy był też film *Dwie godziny* w reżyserii Stanisława Wohla opowiadający o ludziach wracających z wojennej tułaczki. Nie dopuszczono go jednak do dystry-

⁷ T. Lubelski, *op. cit.*, s. 156. Film wyreżyserował Leonard Buczkowski.

⁸ <https://www.fina.gov.pl/aktualnosci-i-publicystyka/ujarzmic-robinsona> [dostęp: 4.09.2024].

⁹ J. Toeplitz, *Miasto nieujarzmione oskarża i ostrzega*, „Film” 27/1950 (270) <https://www.filmopedia.org/numer/1950/106/Film-1950-27.html#7> [dostęp: 4.09.2024].

¹⁰ Film pokazała telewizja polska. T. Lubelski, *op. cit.*, s. 147-148.

bucji i w zmienionej wersji pokazano dopiero po 11 latach – w 1957 roku¹¹. Co ciekawe, główne role grali w nim, podobnie jak w *Zakazanych Piosenkach*, Danuta Szaflarska i Jerzy Duszyński.

Droga na ekran *Zakazanych piosenek* również była wyboista. Początkowo planowano stworzenie średniometrażowego dokumentu muzycznego, ale podczas kolaudacji uznano, że temat wart jest rozwinięcia. Pierwsza premiera *Zakazanych piosenek* odbyła się 8 stycznia 1947 roku, jednak film spotkał się z krytyką; uznano, że za mało ukazuje grozę okupacji. I choć ludzie chętnie chodzili na pierwszy powojenny film, który trafił na ekrany, obraz wycofano i poddano przeróbkom¹². Dodano sceny ukazujące okrucieństwo Niemców: między innymi łapanekę i zastrzelenie chłopca, który śpiewał w tramwaju. Zmieniono też ramy narracyjne filmu: w pierwszej wersji swoją opowieść Roman kierował do ekipy filmowej, w wersji poprawionej – do kolegi, który wrócił z Anglii i nie ma pojęcia o realiach okupowanej Warszawy. Film zamyka scena wkroczenia wojsk radzieckich i Berlingowców do Warszawy. Mimo, że w *Zakazanych Piosenkach* wspomina się AK i powstanie warszawskie, ostatnią piosenką, która wybrzmiewa jest Marsz I korpusu: „Spoza gór i rzek wyszliśmy na brzeg”, zapowiadający nowe czasy. Druga premiera *Zakazanych Piosenek* odbyła się w lutym 1948 roku.

Z tego wczesnego okresu, jeszcze przed wprowadzeniem do polskiego kina socrealizmu, pochodzi też film *Ostatni etap* Wandy Jakubowskiej (premiera w 1948 roku). Jakubowska, była więźniarka Auschwitz, nakręciła film o tragedii obozów koncentracyjnych na podstawie własnych doświadczeń lub zasłyszanych historii innych więźniów. Dzięki temu film zyskał na autentyczności, nie był jednak wolny od ideologizacji: wzorcowymi postaciami uczyniono radziecką lekarzkę i polskiego komunistę, nastawieni antyradziecko byli jedynie negatywni bohaterowie. Maria Dąbrowska po obejrzeniu *Ostatniego etapu* zanotowała

---

¹¹ T. Lubelski, *op. cit.*, s. 158.

¹² T. Lubelski, *op. cit.*, s. 165.

w dzienniku: „Wszystko, co w obozie jest sympatyczne to Rosjanki i Żydówki – oczywiście komunistki. Wszystko, co w obozie zdeprawowane i łajdackie, to Polki. Po idealnej, anielskiej i bohaterskiej doktorce Rosjance, pokazana Polka – szalbierka aptekarzowa, udająca lekarkę, idiotka i nikczemnica kradnąca chorym lekarstwa. Ideowo to jest propagandowa szmira prosowiecka [...]”¹³.

Socrealistyczne kino polskie rzadko podejmowało temat II wojny światowej. W 1949 roku ukazały się dwa filmy rozgrywające się podczas wojny – *Za wami pójdą inni* i *Dom na pustkowiach*. Oba poddano przeróbkom, by stały się bardziej „prawomyślne”, jednak kino epoki socrealizmu szukało natchnienia gdzie indziej.

Natomiast *Pokolenie* Andrzeja Wajdy z 1954 roku, które ukazywało wojenną drogę młodych ludzi do komunizmu, zapowiadało już nowy nurt w polskim kinie, nurt, w którym temat II wojny światowej stanie się wiodący.

Fenomen Polskiej Szkoły Filmowej

Po 1956 roku w warunkach względnej swobody twórczej nastąpił wysyp filmów dotyczących II wojny światowej, poruszających tematy zakazane w latach stalinowskich, przede wszystkim temat powstania warszawskiego. Tworzyło je młode pokolenie filmowców, dla których wojna była doświadczeniem formacyjnym. „Nasze pokolenie nie zdoła już uwolnić się od cienia wojny. Jej ślady się zagoiły, ale nie sposób ich uleczyć” – powiedział jeden z mistrzów Szkoły Polskiej Jerzy Kawalerowicz¹⁴. Filmy Szkoły Polskiej ukazywały przeszłość przefiltrowaną przez dzisiejsze emocje twórców, nie podporządkowywały się werdyktom świadomości zbiorowej i prowokowały do dyskusji. Niemożliwa w sejmie i mediach dyskusja toczyła się

¹³ M. Dąbrowska, *Dzienniki powojenne 1945-1965*, Warszawa 1997 T.1 s. 209.

¹⁴ Cyt. za T. Lubelski, *op. cit.*, s.246.

w kinie, istnienie cenzury wymuszało posługiwanie się metaforą, alegorią i symbolem, swoistym filmowym językiem ezopowym¹⁵.

Za początek Szkoły Polskiej uważana jest premiera *Kanału* Andrzeja Wajdy – 20 kwietnia 1957 roku. Scenariusz do filmu napisał Jerzy Stefan Stawiński na podstawie własnego opowiadania, opartego na przeżyciach z powstania. Akcja filmu rozgrywa się pod koniec września 1944 roku. Zdziękotkowany oddział powstańczy dostaje rozkaz wycofania się kanałami z Mokotowa do Śródmieścia. Już na samym początku głos zza kadru informuje widzów, że oglądają ostatnie godziny życia bohaterów. *Kanał* jako pierwszy film o powstaniu warszawskim przyjęto chłodno, widzowie chcieli oglądać heroiczną walkę, a dostali film tragiczny i gorzki. Krytykowano nawet fakt, że los bohaterów był z góry przesądzony, więc w filmie brakowało napięcia. *Kanał* został za to entuzjastycznie przyjęty za granicą, na festiwalu w Cannes otrzymał nagrodę specjalną jury, tzw. Srebrną Palmę¹⁶.

Kolejne filmy Wajdy z okresu Szkoły Polskiej to *Popiół i Diament* (1958) oraz *Lotna* (1959). Akcja *Popiołu i Diamentu* rozgrywa się w ostatnim dniu wojny. Wajda umieszcza głównego bohatera w sytuacji bez wyjścia, a jedność czasu, miejsca i akcji przywodzi na myśl antyczną tragedię. Z tego filmu pochodzi również najstynniejsza scena w historii polskiego kina z zapalaniem zniczy dla poległych kolegów w kieliszków spirytusu¹⁷. Scenę tę Wajda odtworzył ponad 30 lat później w filmie *Pierścionek z orłem w koronie*. Również *Popiół i Diament* budził skrajne emocje, niektórzy uznawali go nawet za paszkwil na AK. Zwłaszcza scena śmierci Maćka na śmietniku była odczytywana w ten sposób¹⁸. A jednak na zamkniętym pokazie dla wydziału kultury KC PZPR film uznano za kontrrewolucyjny. Udało się go wybronić Jerzemu Andrzejewskiemu, autorowi powieści, na której oparto film, i współautorowi scenariusza.

---

¹⁵ T. Lubelski, *op. cit.*, s. 258-259.

¹⁶ T. Lubelski, *op. cit.*, s. 222.

¹⁷ T. Lubelski, *op. cit.*, s. 225.

¹⁸ Szerzej o możliwych interpretacjach tej sceny zob. Andrzej Wajda, *Pułapka złudnej wolności*, „Tygodnik Powszechny” 20/2012 <https://www.tygodnikpowszechny.pl/pulapka-zludnej-wolnosci-36270> [dostęp: 4.09.2024].

Lotna to metaforyczna opowieść o klęsce wrześniowej. Duże kontrowersje budziła i nadal budzi scena szarży polskiej kawalerii na czołgi, która powieliała kłamstwo niemieckiej propagandy i była krzywdząca dla żołnierzy Września. Obraz ten tak mocno narzucił się wyobraźni Polaków, że jest stale przywoływany, mimo że był wielokrotnie dementowany przez historyków. Kręcąc *Lotną* Wajda chciał uczcić pamięć ojca, żołnierza kampanii wrześniowej i ofiary mordu katyńskiego¹⁹. Jednak *Katyń* będzie mógł powstać dopiero 50 lat później.

Do kanonu Szkoły Polskiej należy też film Andrzeja Munka pod tytułem *Eroica*, który czasem uważano za odpowiedź na *Kanał* Wajdy. U Wajdy dominuje nastrój tragizmu, u Munka – groteska. Mimo że Munk zdaje się polemizować z romantycznym bohaterstwem, każe protagonistom podejmować heroiczne decyzje, zgodne z nakazem swojej wspólnoty²⁰.

Z głównym nurtem Szkoły Polskiej współistniały także inne. Jednym z nich był „nurt plebejski”, ukazujący wojnę z perspektywy zwykłego człowieka. Czołowym twórcą tego nurtu był Stanisław Różewicz. Jego film *Wolne miasto* (1958), opowiadający o obronie poczty gdańskiej, ukazuje zbiorowość w obliczu zagrożenia. Ofiara pocztowców nie jest monumentalizowana, a raczej ukazana jako spełnienie obowiązku²¹.

Nurt psychologiczno-egzystencjalny Szkoły Polskiej reprezentował Jerzy Kawalerowicz²². Interesował go przede wszystkim wpływ wojny na stosunki uczuciowe. Analizę tego problemu przedstawił w filmie *Prawdziwy koniec wielkiej wojny* z 1957 roku. Ukazuje on trójkąt miłosny, który tworzą: powracający do domu więzień obozu koncentracyjnego, jego żona i mężczyzna, z którym się związała przekonana o śmierci męża.

Na obrzeżach Szkoły powstawały też inne filmy poruszające tematykę drugowojenną, jak *Zamach* (1959) Jerzego Passendorfera, który stanowił rekonstrukcję zamachu na Kutscherę do-

---

¹⁹ T. Lubelski, *op. cit.*, s. 228.

²⁰ T. Lubelski, *op. cit.*, s. 233.

²¹ T. Lubelski, *op. cit.*, s. 242.

²² T. Lubelski, *op. cit.*, s. 246.

konanego przez oddział specjalny AK „Pegaz”. Film skupiał się na przebiegu akcji, bez wnikania w psychikę bohaterów, czy podważania zbiorowych doświadczeń, co było charakterystyczne dla Szkoły Polskiej²³.

Za ostatni film Szkoły Polskiej uchodzi dramat *Jak być kochaną* Wojciecha Hasa, w którym aktorka, oskarżana o kolaborację, po latach wspomina swoje wojenne losy. W filmie znajduje się odniesienie do słynnej sceny w barze z *Popiołu i Diamentu*, czytelne zwłaszcza dlatego, że głównego bohatera filmu Hasa również kreuje Zbigniew Cybulski. Scenę tę Tadeusz Lubelski nazywa „szyderczą repliką” oryginału²⁴.

Szkoła Polska dość szybko straciła poparcie władz. W czerwcu 1960 roku KC wydało tajny dokument krytykujący filmy z końca lat 50. w tym *Eroikę* i *Kanał* jako: „niewiążące martyrologii narodu i bohaterstwa ze świadomą walką o Polskę Ludową” oraz „pozbawione elementów krytycznych wobec sanacji”²⁵. Uznano, że potrzebne są produkcje dla masowego widza.

Obraz zagłady w polskim kinie

W kinie Polski Ludowej temat Holocaustu traktowano ostrożnie. Władze chciały uniknąć zadrażeń i kontrowersji, a w początkowym okresie także skojarzeń ze stereotypem „żydokomuny”.

Tragedia Żydów została dość zdawkowo ukazana już w *Zakazanych piosenkach* poprzez postaci ukrywającego się sąsiada Romana i Haliny oraz żydowskiej śpiewaczki wykonującej przejmującą piosenkę „Warszawo ma”. Ukrywający się Żyd korzysta z pomocy Polaków: „Dobrzy ludzie mnie ratują”, zapisuje w pamiętniku. Zagrożenie stanowi wyłącznie granatowy policjant i volksdeutschka, W filmie nie widać getta, nie ma też Żydów jako zbiorowości.

---

²³ T. Lubelski, *op. cit.*, s. 259.

²⁴ T. Lubelski, *op. cit.*, s. 252.

²⁵ T. Lubelski, *op. cit.*, s. 260.

23 czerwca 1949 roku ukazała się *Ulica graniczna* Aleksandra Forda. Ford rozpoczął prace nad filmem już w 1946 roku, ale wzrost nastrojów antysemitycznych w tamtym okresie sprawił, że władze obawiały się poruszać temat stosunków polsko – żydowskich. W 1948 roku gotowa była pierwsza wersja filmu, jednak komisja kolaudacyjna uznała go za nieodpowiedni do rozpowszechniania w Polsce. Określono go jako antypolski i nieużyteczny społecznie. Podobnego zdania była Maria Dąbrowska, którą Film Polski zaprosił na zamknięty pokaz. „Cała strona polska jest rażąco wypaczona. [...] ten film, zwłaszcza jako przedsięwzięcie państwowe jest skandalem, stanowi zamaskowaną propagandę antypolską” – zapisała w dzienniku pod datą 9 stycznia 1949 roku²⁶. Treścią filmu są dzieje mieszkańców jednej kamienicy: Polaków i Żydów. Stosunki polsko – żydowskie ukazano z punktu widzenia przyjaźniących się dzieci. W poruszający sposób zostało przedstawione powstanie w getcie, zwłaszcza śmierć starego krawca Libermana przy akompaniamencie chóralnych psalmów. Po krytyce film poddano przeróbkom, przede wszystkim zmieniono zakończenie na bardziej optymistyczne – w pierwotnej wersji żydowskiej dzieci – Jadzia i Dawidek – ginęły, Jadzia z ręki jednego z sąsiadów²⁷. Wygładzoną wersję filmu najpierw pokazano za granicą, dopiero po otrzymaniu nagrody na festiwalu w Wenecji trafiła do kin w Polsce. Po *Ulicy granicznej* Ford nie podejmował już tematyki żydowskiej.

Politykę władz w sprawach polsko – żydowskich dobrze obrazuje *Naganiacz* Ewy i Czesława Petelskich z 1964 roku. Film opowiada o obławie zorganizowanej przez Niemców na węgierskich Żydów, którzy uciekli z transportu na terenie Polski. Niemal wszyscy Polacy (poza „wrogą klasowo” dziedziczką) zachowują się bez zarzutu, nawet antypatyczny typ współpracujący z niemiecką władzą ginie, gdy bierze na ręce żydowskie dziecko. Inny film *Długa noc* Janusza Nasfetera z 1967 roku, w którym pojawiają się wypowiedzi antysemityczne polskich bohaterów, trafił na półkę i miał premierę dopiero w 1989 roku²⁸.

---

²⁶ M. Dąbrowska, *Dzienniki powojenne 1945-1965*, Warszawa 1997 T.1, s. 374.

²⁷ T. Lubelski, *op. cit.*, s. 172-174.

²⁸ T. Lubelski, *op. cit.*, s. 290-291.

Po zniesieniu cenzury nastąpił wysyp filmów, które mniej lub bardziej otwarcie ukazywały zróżnicowane postawy Polaków wobec zagłady swoich żydowskich współobywateli. Powstały wtedy takie filmy jak *Korczak* (1990) i *Wielki tydzień* (1995) Andrzeja Wajdy, *Jeszcze tylko ten las* Jana Łomnickiego (1991), *Tragarz puchu* (1992) Janusza Kijowskiego, czy wreszcie już po 2000 roku: *W ciemności* (2011) Agnieszki Holland, czy najbardziej kontrowersyjne *Pokłosie* (2012) Władysława Pasikowskiego i oskarowa *Ida* (2013) Pawła Pawlikowskiego.

Wojna w wydaniu popkulturowym

W połowie lat 60. w telewizji polskiej pojawiły się dwa seriale o tematyce wojennej, które weszły do kanonu polskiej kultury popularnej.

Czterej pancerni i pies – 21-odcinkowy serial dla dzieci i młodzieży, kręcony w latach 1965-1969, opowiadał o przygodach załogi czołgu „Rudy” i psa Szarika. Wojna w serialu przypominała wielką majówkę, a załoga Rudego poczyniała sobie bardzo samowolnie jak na regularne wojsko. Poważnie natomiast potraktowano polsko – radzieckie braterstwo broni, przypięczone ślubem Janka Kosa i radzieckiej sanitariuszki Marusi. Popularność serialu była tak wielka, że w całej Polsce powstawały kluby pancernych, a wypchany Szarik trafił do Muzeum Centrum Szkolenia Służb Wojskowych w Sułkowicach²⁹. Serial o pancernych sprzedano też do innych krajów: Czechosłowacji, NRD, ZSRR, Finlandii, a nawet na Kubę.

Stawka większa niż życie – serial szpiegowski opowiadający o agencie J-23 działającym jako oficer Abwehry Hans Kloss, powstał w latach 1967-68 i liczył 18 odcinków. Wcześniej przygody Klossa można było śledzić w telewizyjnym teatrze sensacji. *Stawka* odniosła oszałamiający sukces nie tylko w Polsce, ale i zagranicą. Również w tym serialu podkreślano znaczenie sojuszu z sąsiadami ze wschodu, Kloss był jednak agentem radzieckiego wywiadu. To jednak mało

---

²⁹ <https://wielkopolskie.naszemiasto.pl/rudy-wygral-z-zorro/ar/c13-180635> [dostęp: 3.09.2024].

komu przeszkadzało, liczyło się, że był sprytny, elegancki i z każdej opresji wychodził cało. Cytaty z serialu takie jak „Najlepsze kasztany są na Placu Pigalle”, czy „nie ze mną te numery, Brunner”³⁰ na stałe weszły do potocznego języka.

Wojnę w wydaniu popkulturowym ukazywał także trzyczęściowy film w reżyserii Tadeusza Chmielewskiego *Jak rozpętałem drugą wojnę światową*, który miał premierę wiosną 1970 roku. Przygody Franka Dolasa – cwanego żołnierza samochwała, który ciągle wpada w tarapaty, nie przypadły do gustu krytykom, ale bardzo podobały się publiczności. Film obejrzało osiem i pół miliona widzów³¹.

Wszystkie te produkcje odmitologizowały wojnę, stawiając na rozrywkę, czy to komediodramat czy sensacyjną. Mimo że protagoniści zawsze znajdowali się po właściwej stronie barykady, popularne produkcje prezentowały raczej koncyliacyjne podejście do innych opcji politycznych. Kloss utrzymuje kontakty z AK, pancerni wojują ramię w ramię z powstańcami warszawskimi, a Franek Dolas na pytanie: „O jaką Polskę ty chcesz walczyć?” odpowiada, że „przecież Polska jest jedna”.

Białe plamy historii – tematy zakazane w polskim kinie

Podczas II wojny światowej losy Polaków zależały od tego, w jakim miejscu znaleźli się po klęsce wrześniowej. Część obywateli polskich trafiła pod okupację niemiecką, część pod okupację sowiecką, a część na emigrację. Spora grupa żołnierzy dostała się do niewoli niemieckiej lub sowieckiej.

Losy tych ostatnich, podobnie jak wszystkich Polaków, którzy znaleźli się pod okupacją sowiecką, a więc takie tematy jak zbrodnia katyńska, aresztowania i zsyłki, były w Polsce

---

³⁰ W rzeczywistości zdanie to brzmiało: „Takie sztuczki nie ze mną, Brunner” [przyp. aut.].

³¹ T. Lubelski, *op. cit.*, s. 398-399.

Ludowej tematem tabu. Nastręczało to nie lada problemów autorom filmów o powstaniu Armii Berlinga, najślusniejszej pod względem ideologicznym armii polskiej na frontach II wojny światowej. Wolno było pokazać rekrutów zdążających do Sielec nad Oką, żeby wstąpić do nowopowstałej dywizji, nie można jednak było wyjaśnić skąd wzięli się tam ci wszyscy ludzie. Film *Do krwi ostatniej* Jerzego Hoffmana z 1978 roku, który bardzo szczegółowo opowiada o powstaniu I Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki, pozostawia tę sprawę domyślności widzów. Podobnie było choćby w *Czterech Pancernych*. Nikt nie miał pojęcia, jak właściwie Janek Kos znalazł się na Syberii. Zresztą Przymanowski sprytnie ominął ten problem obmyślając skład załogi „Rudego”. Oprócz Janka znaleźli się tam Gruzin, dezterter z Wehrmachtu i potomek zesłańców... po powstaniu styczniowym.

Po zniesieniu cenzury w 1990 roku zabrano się na poważnie za wywabianie białych plam w polskim kinie. Pierwszym filmem ukazującym losy zesłańców do Kazachstanu był obraz *Wszystko, co najważniejsze* Roberta Glińskiego z 1992 roku na podstawie pamiętników Oli Watowej. W 2013 roku Janusz Zaorski poruszył problem wywózek Polaków w filmie *Syberiada Polska*. A w 2007 roku Andrzej Wajda nakręcił *Katyń* – film, który od dawna chciał zrealizować zarówno jako artysta poruszający najważniejsze tematy narodowe, jak i syn jednej z ofiar. Główną osią fabularną filmu jest kłamstwo katyńskie, sekwencja zbrodni w końcowej scenie staje się więc jakby odkryciem długo ukrywanej prawdy³².

Mity Wielkiej Wojny Ojczyźnianej – wojenne kino radzieckie

Druga wojna światowa, a właściwie wojna radziecko-niemiecka, zwana w ZSRR Wielką Wojną Ojczyźnianą, to jeden z najważniejszych mitów państwowych Związku Radzieckiego. Wygrana wojna z Niemcami umocniła pozycję Stalina jako ojca zwycięstwa, utwierdziła słusz-

---

³² T. Lubelski, *op. cit.*, s. 643.

ność ustroju, pomogła zjednoczyć ogromne, wielonarodowe państwo i wykreować bohaterów, których stawiano za wzór radzieckiej młodzieży³³.

W zmitologizowanej i propagandowo zabarwionej wersji wojny dla pewnych faktów nie było miejsca. Po pierwsze minimalizowano straty, jakie ZSRR poniósł w żołnierzach i sprzęcie, a znacznie wyolbrzymiano straty niemieckie³⁴, bagatelizowano lub pomijano pomoc aliancką w surowcach, żywności i sprzęcie oraz odciążenie frontu wschodniego przez działania na zachodzie i w Afryce Północnej³⁵. Przede wszystkim ukrywano jednak, że ZSRR w II wojnie światowej był agresorem. 17 września przedstawiano jako „wyzwolenie Zachodniej Ukrainy i Zachodniej Białorusi”, co zostało pokazane w filmie dokumentalnym pod znaczącym tytułem: *Wyzwolenie (Освобождение)* w reżyserii Ołeksandra Dowżenki. Pełny tytuł filmu doskonale oddaje jego treść: *Wyzwolenie ziem ukraińskich i białoruskich od ucisku polskich panów i zjednoczenie bratnich narodów w jedną rodzinę. Kronika historyczna*³⁶. Naturalnie nie wspomniano też o gwałtach i grabieżach dokonywanych w Niemczech i innych krajach znajdujących się na szlaku przemarszu Armii Czerwonej³⁷.

Wszystkie te mity i przemilczenia obecne były również w podręcznikach szkolnych i w kinie. W okresie stalinizmu fakty nie tyle ukrywano, co kompletnie przeinaczano. Zgodnie z doktryną zimnej wojny dawni sojusznicy stali się wrogami, należało więc przedstawić ich w najczarniejszych barwach.

W filmie *Upadek Berlina (Падение Берлина)* z 1950 roku Stalin sugeruje jakoby Hitler miał do dyspozycji surowce całej zachodniej Europy. Dalej następuje scena, w której Goering pro-

³³ Odwoływali się do nich jeszcze uczestnicy wojny w Afganistanie, bohaterowie reportażu Swietłany Aleksijewicz *Cynkowi chłopcy* [przyp. aut.].

³⁴ B. Sokołow, *Prawdy i mity wielkiej wojny ojczyźnianej 1941-1945*, Kraków 2015, s. 14-17.

³⁵ G. Popow, *O wojnie ojczyźnianej 1941-1945*, Warszawa 2005, s. 37-40.

³⁶ <https://muzeum1939.pl/pokaz-filmu-wyzwolenie-oswobozhdenie/aktualnosci/4797.html> [dostęp: 4.09.2024].

³⁷ Sokołow podaje, że pociąg ze zdobyczami samego marszałka Żukowa wywiezionymi z Niemiec składał się z 7 wagonów, załadowanych 87 skrzyniami, B. Sokołow, *op. cit.*, s. 13-14. W zbiorowej pamięci Polaków z 1945 roku zachował się obraz radzieckiego żołnierza z kilkoma „trofejnymi” zegarkami na ręku.

wadzi rozmowy z Brytyjczykami, by przekazywali surowce Niemcom, podczas gdy w rzeczywistości było na odwrót, angielska i amerykańska pomoc szeroką falą płynęła do ZSRR. Na koniec tej kuriozalnej sceny Anglik wznosi toast „Za was w Stalingradzie”. Film jest całkowitą apoteozą Stalina nakręconą zresztą przez jego największego apologetę Micheila Czaureliego. W końcowych scenach, już w zdobytym Berlinie, Stalina witają uciśnione narody i wiwatują na jego cześć. Na koniec Stalin życzy wszystkim pokoju i szczęścia³⁸. W dzisiejszych czasach ten film budzi śmiech, ale w tamtej epoce traktowany był na poważnie. Magazyn „Film” tak reklamował *Upadek Berlina*: „Film ten opowiada o życiu i walce narodu radzieckiego w trudnych latach ostatniej wojny, o jego miłości do wielkiego Stalina, którego geniusz zapewnił światu zwycięstwo nad faszyzmem, ukoronowane zdobyciem ostatniej twierdzy hitlerowskiej – Berlina”³⁹.

Z późniejszego okresu pochodzi pięcioczęściowa epopeja wojenna *Wyzwolenie* (*Освобождение*)⁴⁰ – najdroższy film w historii radzieckiej historiografii nakręcony z koprodukcji z NRD. Film do dziś jest chwalony za dobrą realizację, wykorzystanie autentycznego sprzętu i zdjęć archiwalnych. Znalazło się w nim jednak również sporo przekłamań, zwłaszcza w końcowej wersji zdobycia Berlina. Radzieccy żołnierze pokazani są jako humanitarne wojsko ratujące kobiety i dzieci, a nawet małąkę w zoo, zranioną przez Niemców. W *Wyzwoleniu* na piedestale postawiono już nie Stalina, ale marszałka Żukowa, którego kult był szerzony za rządów Breżniewa⁴¹.

Ale to nie wielkie pompacyjne widowiska są w radzieckim kinie najciekawsze. Jakby wbrew głoszonemu kolektywizmowi, Rosjanie zasłynęli kameralnymi dramataми, ukazującymi skomplikowane losy jednostek na tle wojny. Jedne z najbardziej znanych przykładów

³⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=-1lwDb6VqV8> [dostęp: 5.09.2024].

³⁹ „Film” 3/1950 (9/10) <https://www.filmopedia.org/archiwum/1950/82/40809/1950-film-03-007jpg.html> [dostęp: 4.09.2024].

⁴⁰ *Wyzwolenie* z 1969 roku i *Wyzwolenie* z 1940 to rzecz jasna dwa różne filmy [przyp. aut.].

⁴¹ <https://www.filmweb.pl/film/Wyzwolenie-1969-101418> [dostęp: 5.09.2024].

takiego kina to *Ballada o żołnierzu* (*Баллада о солдате*) Grigorija Czuchraja z 1959 roku i *Lecą Żurawie* (*Летят журавли*) Michaiła Kałatozowa z 1957 roku. Główny bohater *Ballady o żołnierzu* za szczególne zasługi dostaje kilka dni urlopu, żeby spotkać się z matką, ale zdąży ją tylko uściskać. *Lecą żurawie* to melodramat, ukazujący dzieje nieszczęśliwej miłości, której na drodze stanęła wojna. Oba te filmy, mimo że nie wolne od ideologizacji, pod względem artystycznym bronią się do dziś.

„I was wrong about the Poles”, czyli Polacy w zachodnim kinie wojennym

W okresie II wojny światowej polskie wojsko stanowiło czwartą siłę aliancką, po ZSRR, Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Mimo że teoretycznie znaleźliśmy się wśród zwycięzców, nasi zachodni sojusznicy oddali nas w ręce Stalina. Może także dlatego do dziś każda wzmianka o Polakach w zachodnich filmach historycznych, a zwłaszcza dotyczących II wojny światowej, budzi ogromne emocje.

Po obejrzeniu *Casablanki*, słynnego melodramatu wojennego z Ingrid Bergman i Humphreyem Bogartem, Maria Dąbrowska zastanawiała się dlaczego przywódca międzynarodowego ruchu oporu jest w filmie Czechem. Uznała, że zdecydowanie bardziej do takiej roli pasowałby Polak. „W tej roli [...] Czech jest realnie prawie nie do pomyślenia. Do pomyślenia byłby tu Polak. Ale dla Anglosasa byłoby shocking zrobić bohaterem Polaka, mimo że Polacy trzymali prym w ruchu oporu i mimo to, a może dlatego, że Polacy przyczynili się do obrony Londynu w Bitwie o Anglię”⁴².

Jednym z filmów, który oddaje nam sprawiedliwość jest *Bitwa o Anglię* (*Battle of Britain*) z 1969 roku w reżyserii Guya Hamiltona. Plakat do filmu autorstwa Eryka Lipińskiego na-

---

⁴² M. Dąbrowska, *Dzienniki powojenne 1945-1965*, Warszawa 1997 T.1, s. 240.

wet reklamuje go hasłem: „Polscy piloci w wielkiej epopei filmowej”⁴³, chociaż Polacy występują w nim epizodycznie. Jest to jednak epizod, ukazujący naszych lotników jako ludzi odważnych, brawurowo walczących, a nawet lekceważących rozkazy, żeby tylko dopaść wroga. Jest to dość stereotypowy, ale w gruncie rzeczy miły naszym sercom obraz polskich żołnierzy. Za strącenie niemieckich maszyn dywizjon zostaje nagrodzony pozwoleniem na wejście do walki. „I was wrong about the Poles” – „Mylłem się, co do Polaków” przyzna marszałek sir Hugh Dowding grany przez Laurence’a Oliviera. Co więcej, w filmie można usłyszeć polskie dialogi wypowiedziane przez ludzi faktycznie władających tym językiem.

Inaczej jest w dramacie *O jeden most za daleko* (*A Bridge Too Far*) Richarda Attenborough z 1977 roku. Film opowiada o operacji Market Garden z września 1944 roku, w której brała udział I Brygada Spadochronowa generała Stanisława Sosabowskiego. W Sosabowskiego wcielił się wybitny amerykański aktor Gene Hackman. I chociaż Hackman naprawdę przyłożył się do nauki polskiego i zdanie: „Ilu wylądowało?” jakoś udało mu się wymówić, to jednak słowo „sznur” go pokonało⁴⁴. Poza tym jednak kreacja Hackmana jest znakomita, a generał został przedstawiony jako honorowy, odważny i przede wszystkim rozsądny człowiek. I mimo że marszałek Montgomery po fiasku operacji obwiniął o klęskę Polaków, w filmie nie ma po tym śladu⁴⁵.

Dwa wyżej wymienione filmy należą do kina wojennego w starym stylu, który przedstawia całościowy obraz bitwy, za swoich bohaterów biorąc postaci autentyczne. Jednak temat II wojny światowej obecny jest właściwie we wszystkich gatunkach filmowych: kinie przygodowym (*Parszywa dwunastka*), komedii (*Wielka włóczęga*), melodramacie (*Kapitan Corelli*), a nawet horrorze (*Bunkier SS*). Niemal co roku powstaje nowa produkcja poświęcona

---

⁴³ Zob. Nr Inw. Pl.4693.

⁴⁴ W tym momencie zawsze nasuwa mi się pytanie, dlaczego w dialogach nie zmieniono sznura na o wiele łatwiejszą do wymówienia linę? [przyp. aut.].

⁴⁵ Film *O jeden most za daleko* został oparty na książce Corneliusa Ryana pod tym samym tytułem. [przyp. aut.].

najkrwawszej wojnie w dziejach ludzkości, która wciąż stanowi temat pobudzający twórczą wyobraźnię filmowców.

Bibliografia:

M. Dąbrowska, *Dzienniki powojenne 1945-1965*, t. 1, Warszawa 1997.

P. Litka, *Widowisko, oświata, propaganda*, „Tygodnik Powszechny” [online] 20/2012 [dostęp: 4.09.2024], <https://www.tygodnikpowszechny.pl/widowisko-oswiata-propaganda-15962>.

T. Lubelski, *Historia kina polskiego 1895-2014*, Kraków 2015.

G. Popow, *O wojnie ojczyźnianej 1941-1945*, Warszawa 2005.

B. Sokołow, *Prawdy i mity wielkiej wojny ojczyźnianej 1941-1945*, Kraków 2015.

K. Staszowski, *Ujarzmić Robinsona*, 20.12.2023 [dostęp: 4.09.2024], <https://www.fina.gov.pl/aktualnosci-i-publicystyka/ujarzmic-robinsona>.

J. Toeplitz *Miasto nieujarzmione oskarża i ostrzega*, „Film” [online] 27/1950 (270) [dostęp: 4.09.2024], <https://www.filmopedia.org/numer/1950/106/Film-1950-27.html#7>.

A. Wajda, *Pułapka złudnej wolności*, „Tygodnik Powszechny” [online] 20/2012 [dostęp: 4.09.2024], <https://www.tygodnikpowszechny.pl/pulapka-zludnej-wolnosci-36270>.

„Film” [online] 7/1946 (7) [dostęp: 4.09.2024], <https://www.filmopedia.org/numer/1946/7/Film-1946-7.html>.

„Film” [online] 01/1947 (9/10) [dostęp: 4.09.2024], <https://www.filmopedia.org/archiwum/1947/9/Film-1947-910.html>.

Znak, symbol i fotomontaż

Dwudziesty pierwszy wiek przyzwyczaił nas do tego, że plakat filmowy sprowadzony został do kompozycji, w której centralną częścią jest kadr z filmu lub zdjęcie aktorów grających główne role. Tymczasem powojenny polski plakat filmowy stawiał na artystyczne kompozycje, a ich twórcy często sięgali po proste symbole. W okresie PRL promocja filmu poprzez plakat była najpowszechniejsza, bo... najtańsza, choć plakaty często drukowano w bardzo dużych, bo sięgających kilkudziesięciu tysięcy sztuk, nakładach. Dobrze nagłościony dzięki plakatowi film przyczyniał się do wzrostu frekwencji nie tylko w dużych aglomeracjach, ale też w małych miejscowościach, w których działały niewielkie kina. Świadomość tego, jakie możliwości propagandowe ma plakat, sprawiła, że nie tylko zleceniodawcy, ale i twórcy szukali w wizualnym przekazie zupełnie nowych rozwiązań artystycznych.

Zdzisław Schubert we wstępie do wydanego w 1969 roku katalogu wystawy Polski Plakat Filmowy napisał, że jeszcze w roku 1946 Hanna Tomaszewska z działu reklamy „Filmu Polskiego” zwróciła się z prośbą o projekty plakatów do Eryka Lipińskiego (1908-1991)¹. Z kolei Wojciech Makowiecki w katalogu wystawy plakatów filmowych Romana Cieślewicza (1930-1996), Wojciecha Fangora (1922-2015), Jana Lenicy (1928-2001) i Henryka Tomaszewskiego (1914-2005) napisał, że pierwsi realizatorzy plakatów filmowych, czyli Eryk Lipiński i Henryk Tomaszewski „wprowadzają zamiast ogranych, tanich i schematycznych chwytów przedwojennej

¹ Z. Schubert, *Polski Plakat Filmowy 1947-1967*, Poznań 1969, s. 9.

reklamy filmowej współczesny język graficzny ewoluujący w kierunku skrótu plastycznego, będącego znakiem interpretującym idee filmu. Odtąd będzie się uwidaczniała tendencja do traktowania plakatu w sposób twórczy, poważny, podobnie jak dotychczas bywało w sztukach czystych, gdzie dla malarza na przykład, środkiem artystycznego wyrażania był obraz”². Wspomniany Zdzisław Schubert zwrócił uwagę, że „nowa koncepcja plakatu filmowego Lipińskiego i Tomaszewskiego rezygnowała całkowicie z dotychczasowego stereotypowego arsenału środków reklamy stosowanych w kinematografii. W zamian przedstawili plakaty oparte o skrót plastyczny, w których moment perswazyjny został w dużym stopniu zastąpiony przez graficzną informację i coraz mocniej w późniejszych latach widoczne dążenie do interpretacji plastycznej idei filmu”³.

Henryk Tomaszewski wraz z Józefem Mroszczakiem (1910-1975) uchodzą za twórców polskiej szkoły plakatu, ale artystów tworzących plakaty filmowe było wielu. Do najważniejszych należeli m.in. (w kolejności alfabetycznej): Zygmunt Anczykowski (1894-1990), Barbara Baranowska (ur. 1934), Stefan Bernaciński (1915-1989), Witold Chmielewski (ur. 1947), Roman Cieślewicz, Jakub Erol (1941-2018), Wojciech Fangor, Jerzy Flisak (1930-2008), Ewa Frysztak-Witkowska (ur. 1930), Wiktor Górka (1922-2004), Tadeusz Gronowski (1894-1990), Leszek Hołdanowicz (1937-2020), Lucjan Jagodziński (1897-1971), Jan Lenica, Eryk Lipiński, Roman Opałka (1931-2011), Andrzej Pągowski (ur. 1953), Marian Stachurski (1931-1980), Franciszek Starowieyski (1930-2009), Maurycy Stryjecki (1923-2003), Waldemar Świeży (1931-2013), Henryk Tomaszewski, Tadeusz Trepkowski (1914-1954), Włodzimierz (1916-1992) i Elżbieta (1918-?) Zakrzewscy, Stanisław (1909-1971) i Wojciech (1923-1967) Zamecznik oraz Maciej Żbikowski (ur. 1935) i wielu innych.

Patrząc na zebrane na wystawie i zgromadzone w towarzyszącym jej katalogu plakaty trudno oprzeć się wrażeniu, że projektujący je artyści, choć czasem korzystali z filmowych

---

² W. Makowiecki, *Wystawa Plakatów Filmowych R. Cieślewicza, W. Fangora, J. Lenicy i Henryka Tomaszewskiego 1953-1963*, Kalisz 1972, bn.

³ Z. Schubert, tamże.

fotosów, to wykorzystywali je do graficznego przetworzenia, przygotowując plakaty z użyciem sztuki fotomontażu. Na przykład Stefan Bernaciński, tworząc plakat do słynnego filmu *Los człowieka* (1959) [Nr Inw. Pl.958] w reżyserii Siergieja Bondarczuka (1920-1994), wykorzystał fotos, by pokazać przenikliwe spojrzenie i heroiczną postawę głównego bohatera granego przez reżysera, będącego zresztą jednym z najśłynniejszych radzieckich aktorów tamtych czasów. Podobnie zrobił Roman Cieślewicz – absolwent krakowskiej ASP, a prywatnie mąż Aliny Szapocznikow (1926-1973), projektując plakat do filmu *Eroica* (1957) [Nr Inw. Pl.975] Andrzeja Munka (1921-1961), na którym przedstawił bohaterów dwóch nowel składających się na cały budzący wielkie emocje wśród widzów film. Tego samego zabiegu dokonała Maria Syska (ur. 1932) – uczennica Józefa Mroszczaka, przygotowując plakat do wyreżyserowanego przez Jewgienija Taszkowa (1926-2002) radzieckiego filmu wojennego opowiadającego o oblężeniu Odessy, a zatytułowanego *Miasto bez wody* (1959) [Nr Inw. Pl.963]. Artystka w górnej części plakatu wykorzystała kadr samych nóg, obok których widzimy wiadra, co sugeruje, że mamy do czynienia ze sceną przedstawiającą ludzi stojących w kolejce po wodę. Mieczysław Wasilewski (ur. 1942) na plakacie filmu w reżyserii Jerzego Passendorfera (1923-2003) *Zwycięstwo* (1975) umieścił na białym tle czarno-białą reprodukcję Bramy Brandenburskiej z flagami polską i radziecką, stanowiącymi jedyne kolorowe elementy kompozycji, która w oczywisty sposób wyjaśnia tytuł filmu. Fotografię wykorzystał też Mieczysław Berman (1903-1975), tworząc plakat do wyreżyserowanego przez Ludwika Perskiego (1912-1993) filmu dokumentalnego *Synowie ludu* (1954) [Nr Inw. Pl.1024], opowiadającego o tworzeniu się Armii Berlinga na terenie ZSRR. Berman, absolwent Miejskiej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie, a także członek przedwojennej lewicującej grupy artystycznej „Czapka Frygijska” uchodzi zresztą za mistrza fotomontażu politycznego. Na wspomnianym plakacie przedstawił uśmiechniętego żołnierza-czołgistę na tle orła I Armii Wojska Polskiego. Z kolei Stanisław Zagórski (ur. 1933) na plakacie filmu w reżyserii Alaina Resnais (1922-2014) *Hiroszima moja miłość* (1959) [Nr Inw. Pl.977] opowiadającego

o francuskiej aktorce, która w Hiroszimie na planie filmu zdjęciowego wraz z miejscowym architektem wspomina druga wojnę światową, wykorzystał zdjęcie splecionych ciał i wpisał je w grzyba wybuchu atomowego. Podobnego zabiegu użył Andrzej Dąbrowski Onegin (1936-1986), tworząc plakat do słynnego filmu Jerzego Passendorfera *Skąpani w ogniu* (1964) [Nr Inw. Pl.1829], wykorzystując zdjęcie z filmu, ale przekształcając je tak, by wyglądało jak poruszone płomieniami.

Tworzono też plakaty, w których wykorzystywano sceny lub obrazy z filmu, ale malarsko je ilustrując. To zrobił np. Wiktor Górka – absolwent krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych, uczeń Jerzego Nowosielskiego (1923-2011) i Tadeusza Kantora (1915-1990), tworząc plakat do filmu *Żołnierskie serce* (1959) [Nr Inw. Pl.1002], na którym namalował żołnierza niosącego na rękach nieprzytomną kobietę.

Z podobnego zabiegu skorzystała uczennica Henryka Tomaszewskiego Maria Ihnatowicz „Mucha” (ur. 1937), projektując plakat do czechosłowacko-włoskiego filmu *Dzwony dla bosych* (1966) [Nr Inw. Pl.1826] w reżyserii Stanisława Barabasa z Ewą Krzyżewską (1939-2003) w roli głównej. Postawiła na malowany portret popularnej aktorki, reklamując ją dodatkowo napisanym czerwonymi literami imieniem i nazwiskiem. Krzyżewska należała wtedy do popularniejszych aktorek. Zachwyciła urodą, więc reżyserzy chętnie obsadzali ją w głównych lub drugoplanowych, ale wyrazistych rolach.

Z kolei Jan Młodożeniec (1929-2000) na plakacie do słynnego chińskiego filmu w reżyserii Sza Meng zatytułowanego *Bohaterowie Mandżurii* (1950) [Nr Inw. Pl.1017] namalował główną bohaterkę Czaa I-Man graną przez Szi Nien-Hsing (1914-1984) z bronią w ręku. Wykorzystał zresztą jej zdjęcie, które wcześniej stanowiło motyw oryginalnego chińskiego plakatu, ale użył innych – ciemniejszych barw.

Jednak przy projektowaniu plakatów artyści o wiele częściej niż na fotosy i fotomontaż stawiali na znaki i symbole, które w sposób nie zdradzający całej treści mniej lub bardziej delikatnie ją sugerowały.

Na przykład użyte przez Tadeusza Trepkowskiego (1914-1954) w plakacie filmu Wandy Jakubowskiej (1907-1998) *Ostatni etap* (1947) [Nr Inw. PL.547] pasiaste tło, na którym widać złamany goździk, a u góry numer obozowy, w sposób jasny i klarowny informują o czym jest ten film – o obozie koncentracyjnym. Podobnie jest z filmem *Kanał* (1956) [Nr Inw. PL.338] Andrzeja Wajdy (1926-2016), do którego plakat stworzył Jan Lenica (1928-2001). Artysta – syn malarza Alfreda Lenicy (1899-1977), który terminował w pracowni ojca, by mimo ukończonych studiów architektonicznych ostatecznie pracować jako redaktor graficzny tygodnika „Szpilki” – wykorzystał w swoim projekcie szkic człowieka wychudzonego jak cień, z bronią w ręku utrzymaną niczym niepotrzebny już przedmiot. Zaś litery, składające się na informacje o autorach i obsadzie filmu, zdają się tworzyć kolczaste druty, które czekają na tych, którzy przeżyli piekło powstania, wychodząc z miejskich kanałów prosto w ręce Niemców.

Wojciech Fangor, tworząc plakat do filmu Zachara Agranenko (1912-1960) *Symfonia leningradzka* (1957) [Nr Inw. PL.1011], wykorzystał najprostszy motyw – papieru nutowego, na którym po prostu napisał tytuł filmu, używając liternictwa graficznie podobnego do nutowego zapisu. Film opowiada historię VII symfonii c-dur op. 60. Dymitra Szostakowicza (1906-1975). Powstała w 1942 roku kompozycja została przywieziona do radia, ale orkiestra nie miała wystarczającej liczby muzyków, aby ją wykonać. Jednak 9 sierpnia, kiedy Hitler planował zająć Leningrad, ludzie usłyszeli Symfonię na żywo. Reżyser przedstawił wydarzenia poprzedzające dzień historycznego wykonania, które było transmitowane w całym ZSRR przez radio i przyczyniło się do sukcesu utworu zarówno w kraju, jak i za granicą.

Wojciech Zamecznik, tworząc plakat do filmu *Miasto nieujarzmione* (1950) [Nr Inw. PL.1028] w reżyserii Jerzego Zarzyckiego (1911-1971), użył symbolu Warszawy w postaci pomnika warszawskiej Syreny dłuta Ludwika Nitschowej (1889-1989), na którego tle naskicował uzbrojone postaci. Marian Stachurski, projektując plakat do przejmującego, bo opartego na faktach polsko-radzieckiego filmu w reżyserii Siergieja Kołosowa (1921-2012) *Zapamiętaj imię swoje* (1974) [Nr Inw. PL.3267], opowiadającego o rozdzieleniu w obozie

koncentracyjnym rosyjskiej matki z dzieckiem, które po latach odnajduje się w Polsce, wykorzystał motyw rąk. W dłonie dorosłej osoby włożona jest dłoń dziecka z wytatuowanym na przedramieniu numerem obozowym. To numer stanowił podstawę do identyfikacji dziecka odłączonego w obozie od matki. Po prostu symbol odwróconego do góry nogami pustego hełmu z wiązką drutów kolczastych w środku sięgnął Jacek Neugebauer (ur. 1934), projektując plakat do filmu w reżyserii Pawła Komorowskiego (1930-2011) pt. *Elegia* (1979) [Nr Inw. Pl.4912], opowiadającego o zbrodni w Podgajach. To historia o tym, jak zimą 1945 roku polscy żołnierze trafili w zasadzkę, w wyniku której wpadli w ręce Niemców, a następnie maltretowani i poddani brutalnym przesłuchaniom zdecydowali się na ucieczkę. Z kolei Wiktor Górka, tworząc plakat do wyreżyserowanego przez Jana Rybkowskiego (1912-1987), a opowiadającego o dramacie ludzi różnej narodowości w bombardowanym Dreźnie filmu *Dziś w nocy umrze miasto* (1961) [Nr Inw. Pl.5335], postawił na najprostsze skojarzenia. Namalował po prostu na czerwonym, symbolizującym płomień tle czarne ruiny wypalonego miasta. Równie prosta jest symbolika na plakacie Jakuba Erola do nakręconego przez Jurija Ozierowa (1921-2001) filmu *Żołnierze wolności* (1977) [Nr Inw. Pl.4127] z międzynarodową obsadą. To po prostu oplatająca kulę ziemską wstęga złożona z flag państw, które walczyły w drugiej wojnie światowej przeciwko III Rzeszy.

Leszek Hołdanowicz na plakacie do zatytułowanego *Requiem dla 500 tysięcy* (1963) [Nr Inw. Pl.2282] filmu dokumentalnego, mówiącego za pomocą nagrań i zdjęć archiwalnych o powstaniu w warszawskim getcie, a stworzonego przez Jerzego Bossaka i Wacława Kaźmierczaka (1905-1981), postawił na Menorę, w której płomień świec mają kształty ludzkich dłoni. Jakub Erol, tworząc plakat do słynnego filmu Jana Łomnickiego (1929-2002) *Akcja pod Arsenalem* (1977) [Nr Inw. Pl.4126], opowiadającego o jednej z najśłynniejszych akcji Szarych Szeregów, postawił na najprostszy skojarzeniowy symbol – znak polski walczącej utworzony z harcerskich krzyży. Z kolei Eryk Lipiński w plakacie do filmu Jerzego Passendorfera *Zamach* (1958), opowiadającego o akcji na Kutschere, której celem była

likwidacja kata Warszawy, narysował na bruku na pierwszym planie przewróconą czapkę niemieckiego oficera, a w dalszych planach karabin maszynowy i czarna sylwetkę samochodu. Czerwona plama krwi stanowi tu jedyny barwny akcent przyciągający wzrok. Jest symbolem przelanej krwi i nie chodzi tu wcale o kata Warszawy, ale o uczestników akcji. Ten sam artysta, tworząc plakat do filmu Aleksandra Forda (1908-1980) *Ulica graniczna* (1948) [Nr Inw. Pl.4718], namalował ruiny, na tle których dwie ręce zdają się chcieć połączyć w uścisku, ale ten jednak nie następuje. Film opowiadał o wojennych losach gromadki warszawskich dzieci (polskich i żydowskich) i ukazywał różne postawy Polaków wobec holocaustu. Było tu więc otwarte sprzyjanie Niemcom w ich zbrodniczych poczynaniach, ale też obojętność, aż wreszcie niesienie pomocy mieszkańcom getta. Włodzimierz Terechowicz (1933-2021) na plakacie do filmu Jerzego Hoffmana (ur.1932) *Do krwi ostatniej* (1978) [Nr Inw. Pl.4801], opowiadającego o losach Pierwszej Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki od jej utworzenia do bitwy pod Lenino, użył róży, która jest symbolem miłości, piękna i doskonałości. Liście biało-czerwonego kwiatu stanowią twarze bohaterów filmu. Natomiast Andrzej Pągowski na plakacie do filmu Ewy (1920-2013) i Czesława (1922-1996) Petelskich *Urodziny młodego Warszawiaka* (1980) [Nr Inw. Pl.5193] namalował twarz żołnierza w hełmie, który zamiast oczu ma mur z namalowanym symbolem Polski walczącej, a na ramieniu kolorową papugę. Ptak pojawia się filmie epizodycznie, ale stanowi nawiązanie do ludności warszawskiej, której spokojne życie przerwała wojna. Zaś mur na oczach zdaje się informować widza, jak niewiele w obliczu wojny może zdziałać jednostka. Ten sam artysta na plakacie do filmu Andrzeja Wajdy *Pierścienek z orłem w koronie* (1992) [Nr Inw. Pl.7785] wykorzystał motyw ze sceny z podpalanymi kieliszkami wódki i na dzień jednego położył tytułowy pierścienek z końskiego włosia. Motyw podpalanych kieliszków z alkoholem Andrzej Wajda wykorzystał już wcześniej w swoim filmie *Popiół i Diament* (1958). Powrót do motywu stanowi z jednej strony reżyserską klamrę, a z drugiej jest ostatecznym rozrachunkiem z etosem Armii Krajowej.

Z kolei Jerzy Flisak – znany satyryk i karykaturzysta w plakacie do komedii wojennej *Gdzie jest generał* (1963) [Nr Inw. Pl.4702] namalował dwa słupy, które tworzą uniesione w górę ręce w mundurze, a pomiędzy nimi kroczy z karabinem gotowym do strzału gapowaty żołnierz.

Prezentowane na wystawie plakaty pochodzące ze zbiorów Muzeum Niepodległości w większości powstały jeszcze w okresie PRL. Ich celem była informacja o filmie i zachęcenie widzów do przyjscia na seans. Wprawdzie nie nazywano tego działaniem marketingowym, gdyż to pojęcie w Polsce wtedy nie istniało, ale plakat pełnił funkcję czegoś w rodzaju materiału reklamowego. Była to jednak reklama artystyczna, a do jej stworzenia zaproszeni zostali najwybitniejsi polscy plastycy.

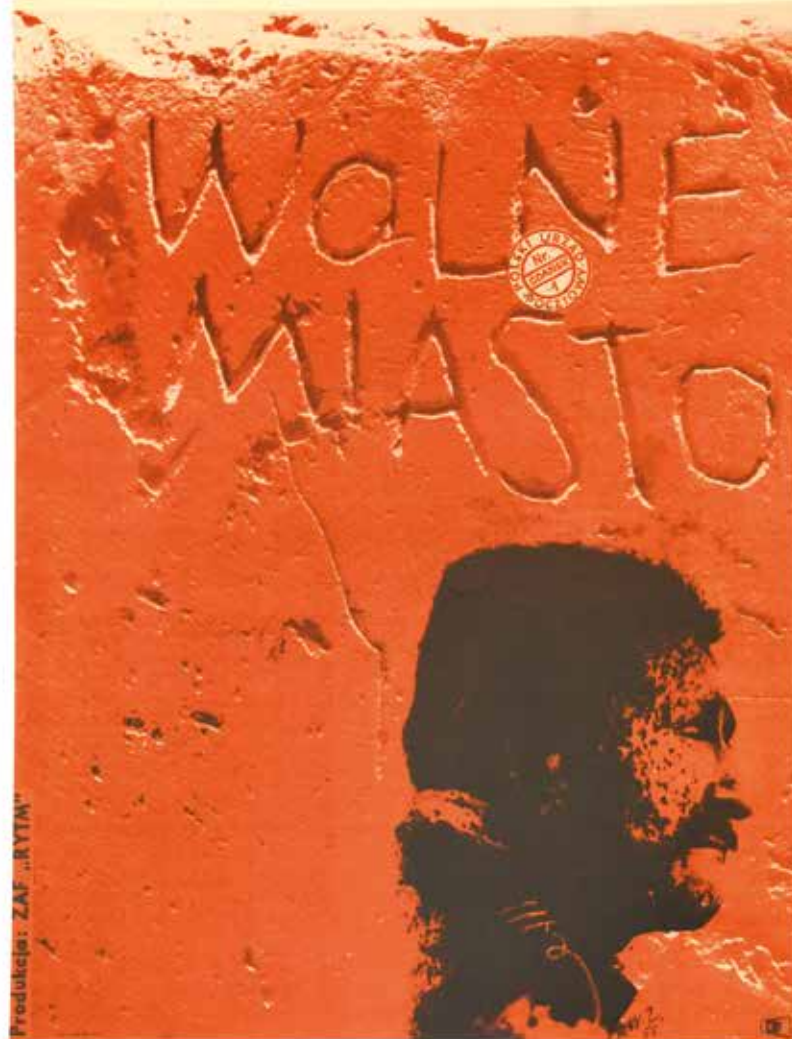
KATALOG

1. Marian Stachurski,
Tu radio Gliwice!,
Nr Inw. PL.5537

NARESZCIE FILM O WRZEŚNIU 1939!

Film produkcji polskiej. Scenariusz: J. J. Szczepański. Reżyseria: Sł. Różewicz.
W rolach głównych: W. Ziemiński, B. Dardziński, H. Zembruska i inni.

2. Wojciech Zamecznik,
Wolne miasto,
Nr Inw. PL.1000

3. Julian Pałka,
Westerplatte,
Nr Inw. PL.1844

4. Wojciech Fangor,
Wrzesień 1939, tak było,
Nr Inw. PL.4837

5. Eryk Lipiński,
Bitwa o Anglię,
 Nr Inw. PL.4693

6. Leszek Szurkowski,
Katyń,
Nr Inw. PL.8527

7. Eryk Lipiński,
Za wami pójdą inni,
Nr Inw. Pl.1793

STAJNIA NA SALVATORZE

Film psychologiczny

Reżyseria: **Paweł Komorowski**
Scenariusz: **Jan Józef Szczepański**
Zdjęcia: **Wiesław Zdort**
Scenografia: **Anatol Radzinowicz**
W głównej roli:
JANUSZ GAJOS
oraz **RYSZARDA HANIN**
TADEUSZ ŁOMNICKI
JOANNA SZCZERBIC
Produkcja: ZRF „Kadr”

8. Wiktor Górka,
Stajnia na Salvatorze,
Nr Inw. Pl.1812

Legendarna akcja Szarych Szeregów
w centrum okupowanej Warszawy
AKCJA POD ARSENAŁEM

Film w reżyserii Jana Łomnickiego
Scenariusz: Jerzy Stefan Stawiński Zdjęcia: Jerzy Gościk
Muzyka: Piotr Hertel
Produkcja: Zespół Filmowy „Iluzjon”

zrf

9. Jakub Erol,
Akcja pod Arsenalem,
Nr Inw. PL.4126

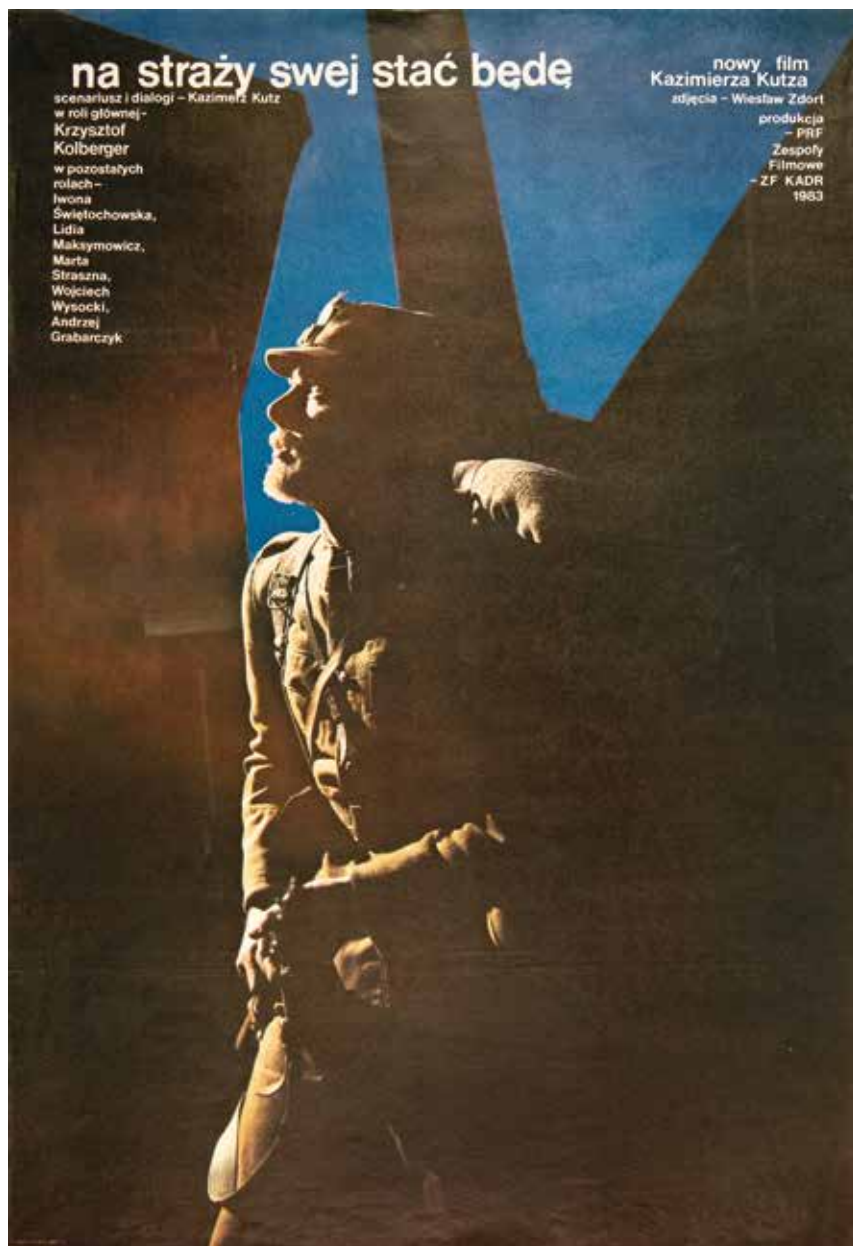
F I L M   P R O D U K C J I   P O L S K I E J
Z A F   „I L U Z J O N”

zamach

SCENARIUSZ J. S. STAWIŃSKI—REŻ. J. PASSENDORFER
W rolach głównych: A. May, W. Siemion,
T. Łomnicki, B. Kurowska i inni.

10. Eryk Lipiński,
Zamach,
Nr Inw. PL.4691

11. Autor nieznany,
Na straży swej stać będę,
Nr Inw. Pl.6103

12. Jakub Erol,
Haracz szarego dnia,
Nr Inw. Pl.6065

13. Waldemar Świerzy,
Barwy walki,
Nr Inw. Pl.1823

14. Eryk Lipiński,
Ulica Graniczna,
Nr Inw. PL.4718

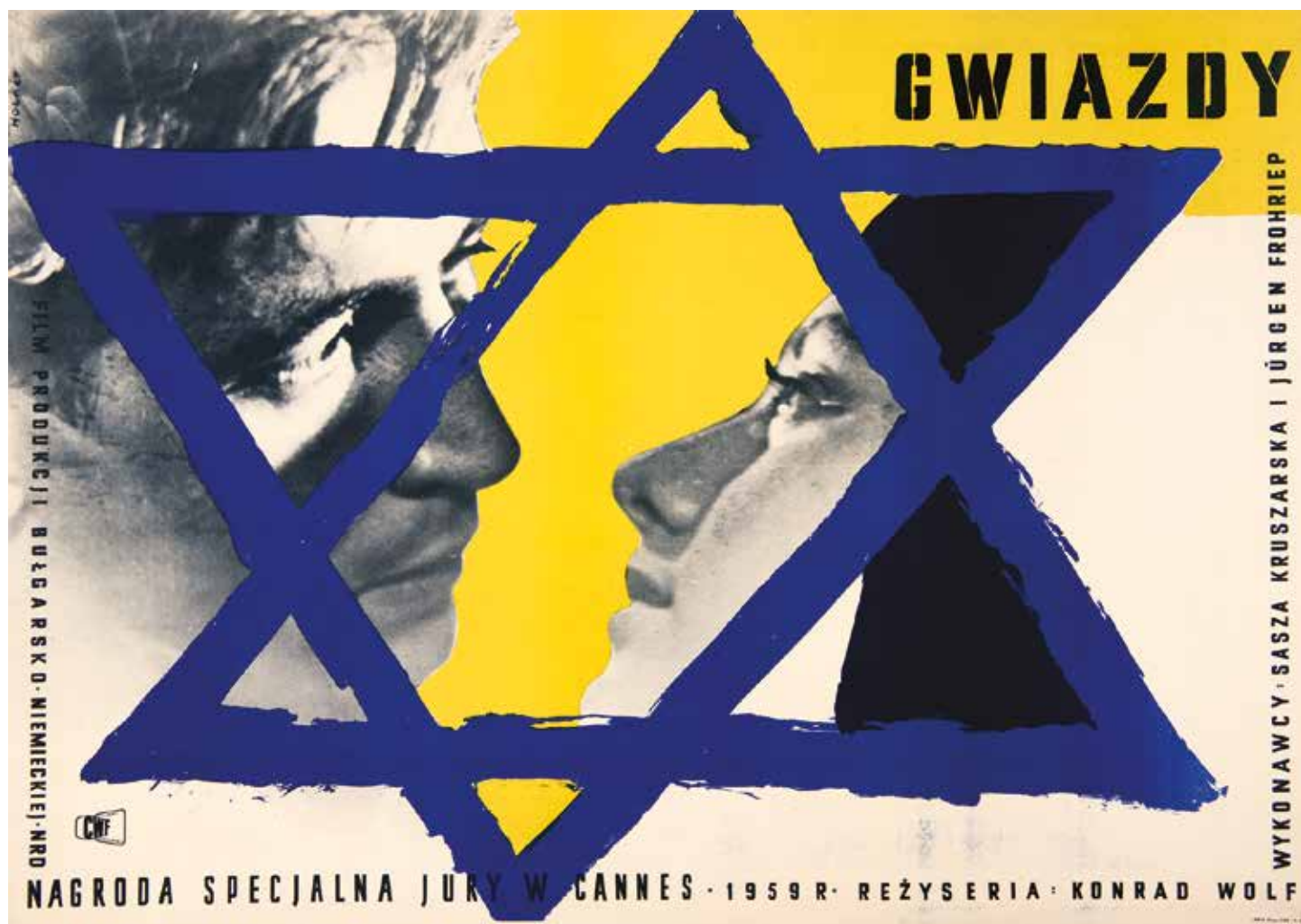

15. Leszek Hołdanowicz,
Requiem dla 500 tysięcy,
Nr Inw. Pl.2282

16. Leszek Hołdanowicz,
Naganiacz,
Nr Inw. PL.4692

17. Maciej Hibner, *Gwiazdy*, Nr Inw. Pl.966

18. Tadeusz Trepkowski,
Ostatni etap,
Nr Inw. Pl.547

19.Leszek Hołdanowicz,
Pasażerka,
Nr Inw. PL.4690

FILM POLSKO-RADZIECKI

ZAPAMIĘTAJ IMIĘ SWOJE

Scenariusz: ERNEST BRYLL,
SIERGIEJ KOŁOSOW,
JANUSZ KRASIŃSKI

Reżyseria:
SIERGIEJ KOŁOSOW
Zdjęcia:
BOGUSŁAW LAMBACH

W rolach głównych:

**ŁUDMIŁA KASATKINA, RYSZARDA HANIN,
TADEUSZ BOROWSKI**

Produkcja: PRF „Zespoły Filmowe” „Iluzjon” „Mosfilm”

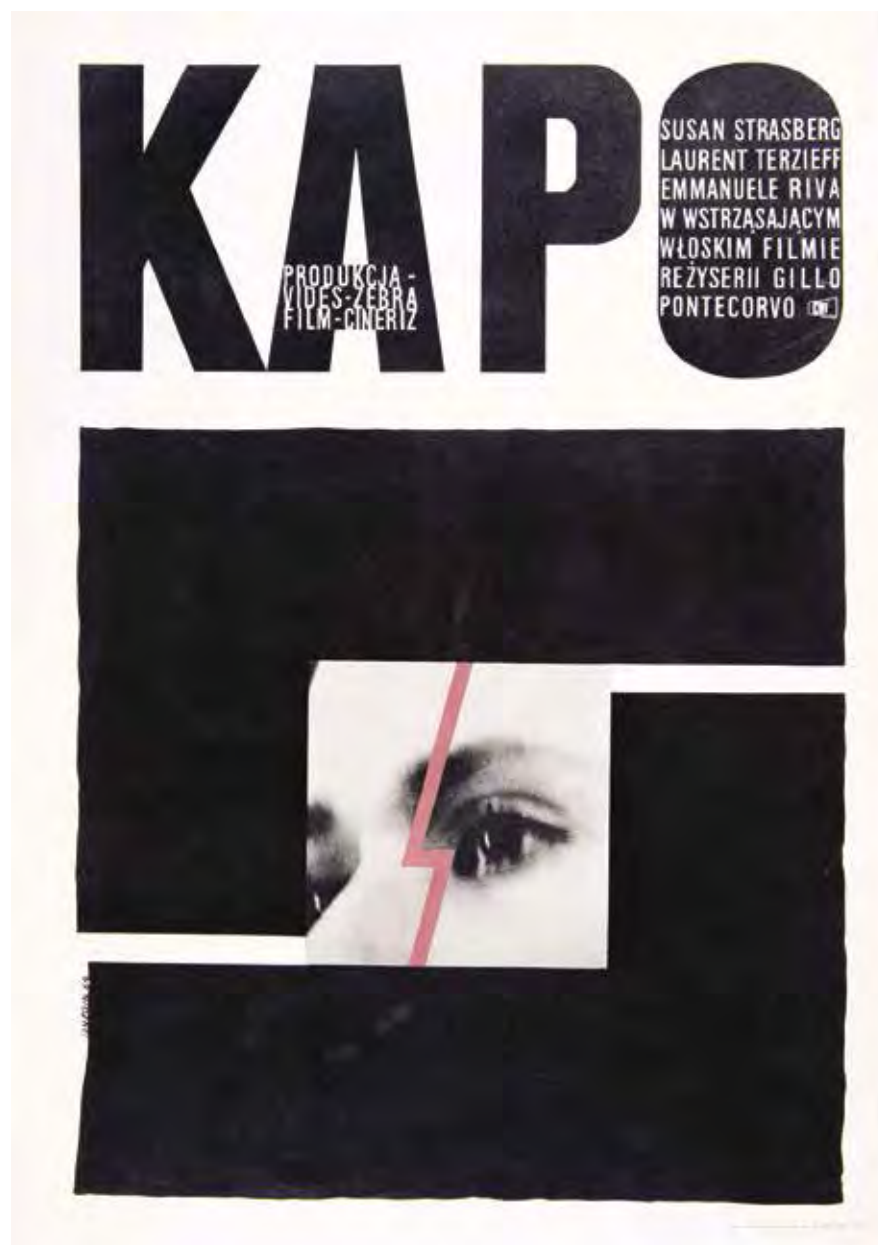
20. Marian Stachurki,
Zapamiętaj imię swoje,
Nr Inw. PL.3267

KORNBLUMENBLAU

режиссер-Людмила Улицкая, актеры-Кристина Зайцева
и Павел Кадочников, Мария Тарасова, Екатерина Сидорова
продюсер-Ирина Филькина из, Москва (режиссер-А.А.А.)

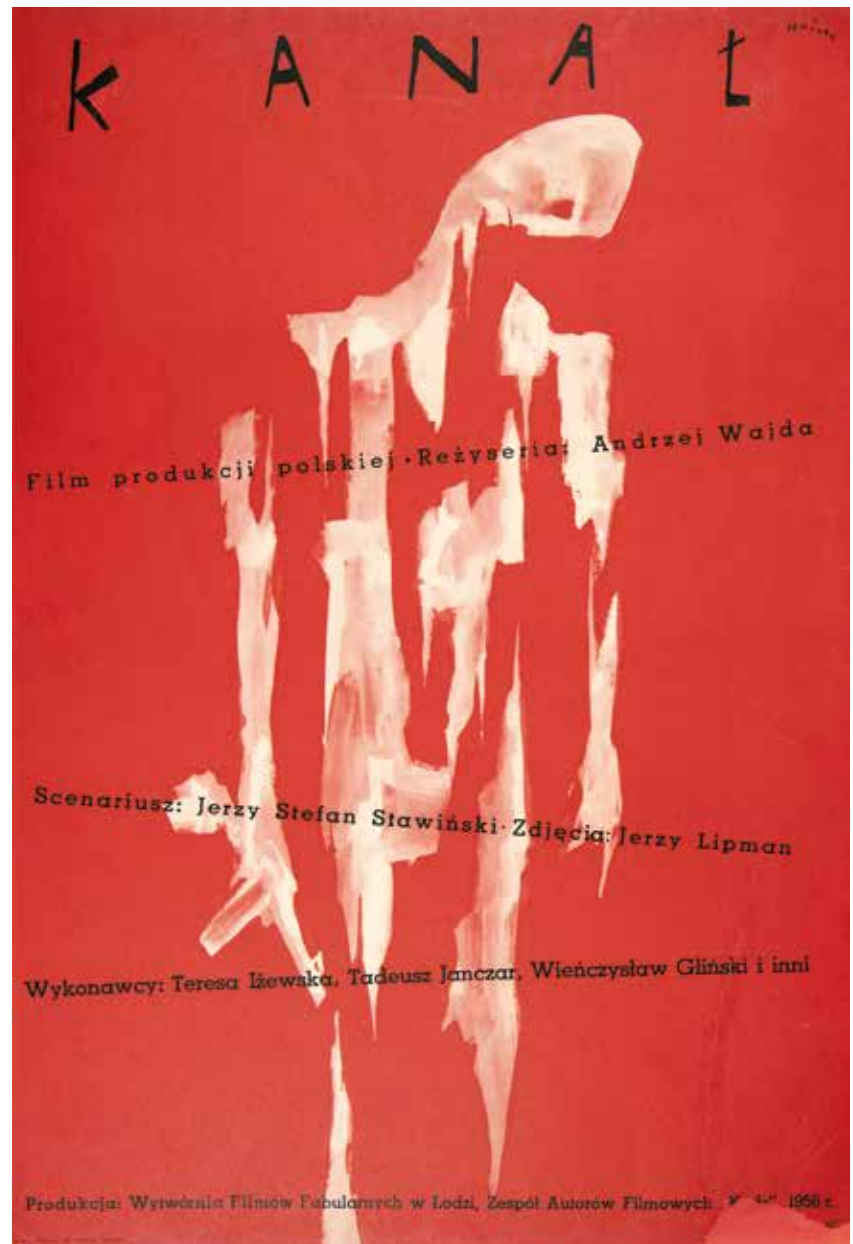
56

22. Andrzej Onegin Dąbrowski,
Kapo,
 Nr Inw. PL.1817

23. Władysław Janiszewski,
Ewa A 5116,
Nr Inw. Pl.5526

24. Jan Lenica,
Kanał,
Nr Inw. Pl.338

25. Roman Cieśliewicz,
Eroica,
Nr Inw. PL.975

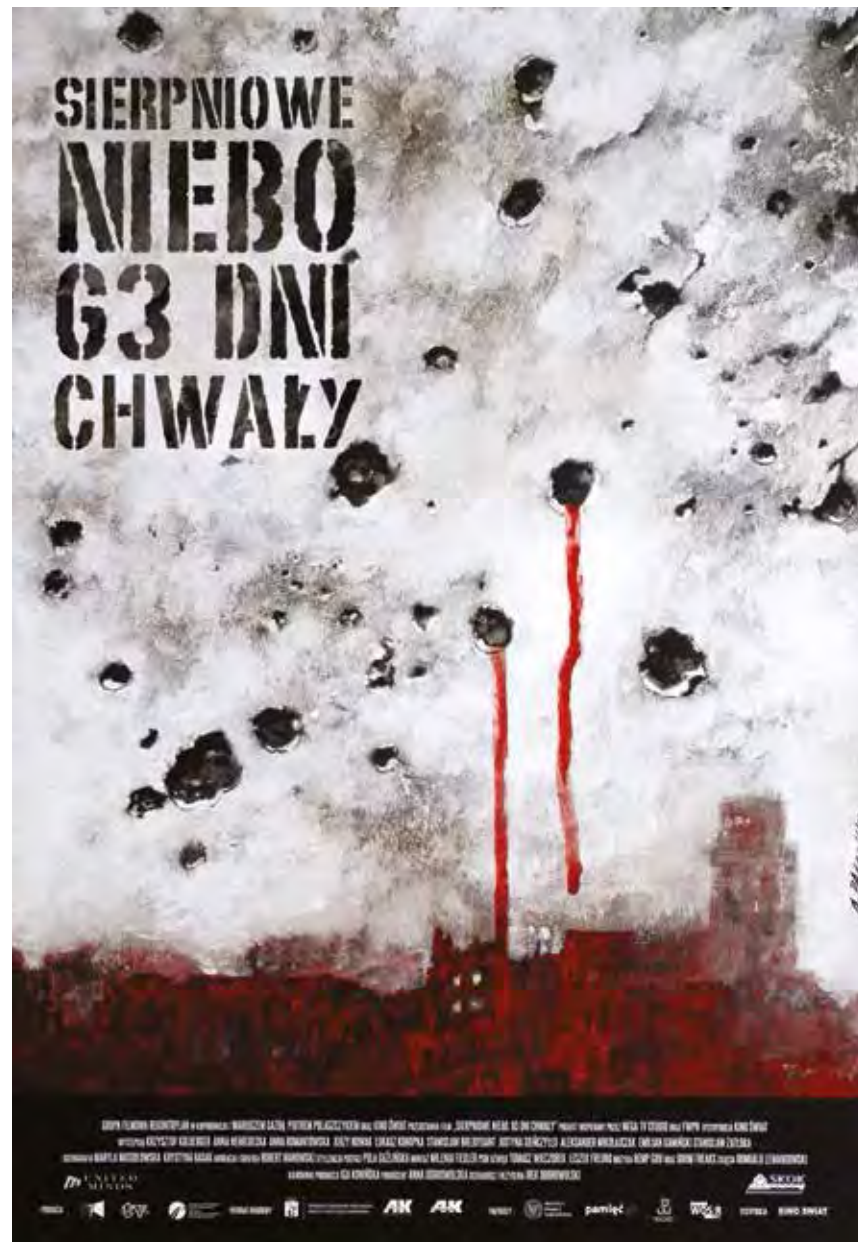
26. Andrzej Pągowski,
Urodziny młodego warszawiaka,
 Nr Inw. Pl.5193

27. Andrzej Pągowski,
Pierścionek z orłem w koronie,
 Nr Inw. PL.7785

28. Andrzej Pągowski,
Sierpniowe niebo. 63 dni chwały,
 Nr Inw. PL.7785

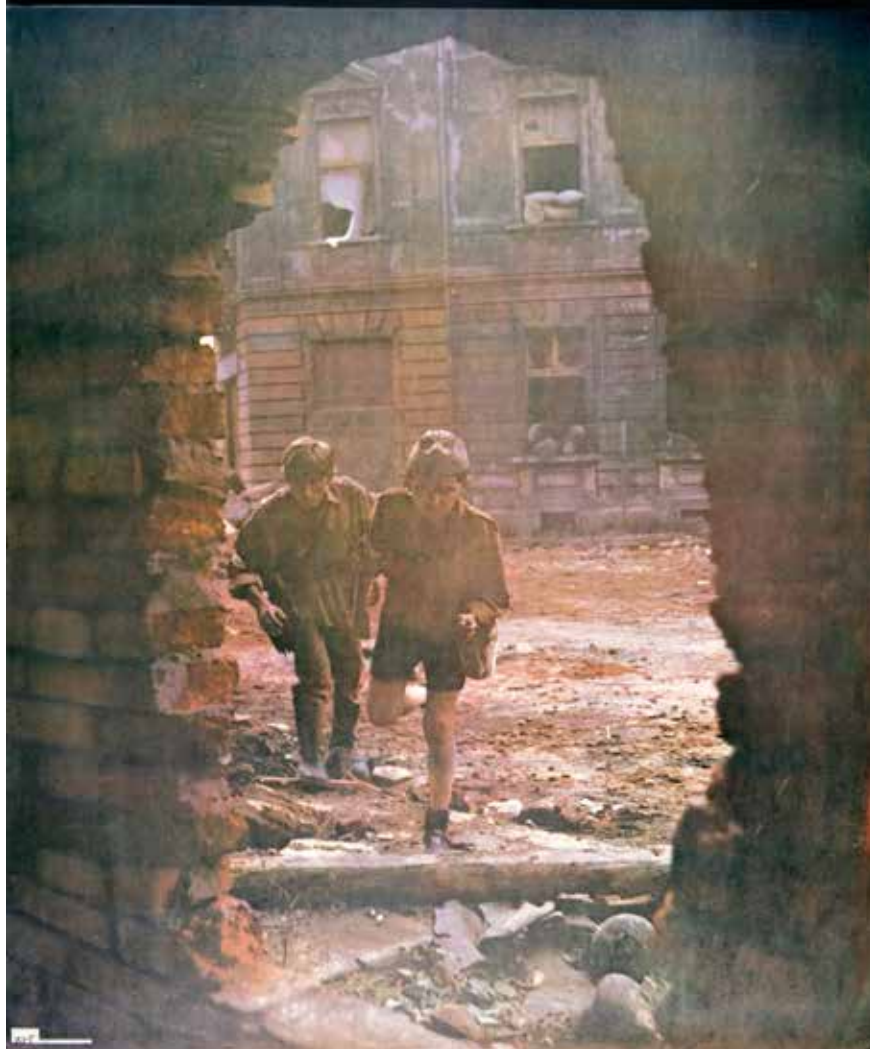

... droga daleka przed nami...

Scenariusz i reżyseria: Władysław Ślesicki

Zdjęcia: Bronisław Baraniecki

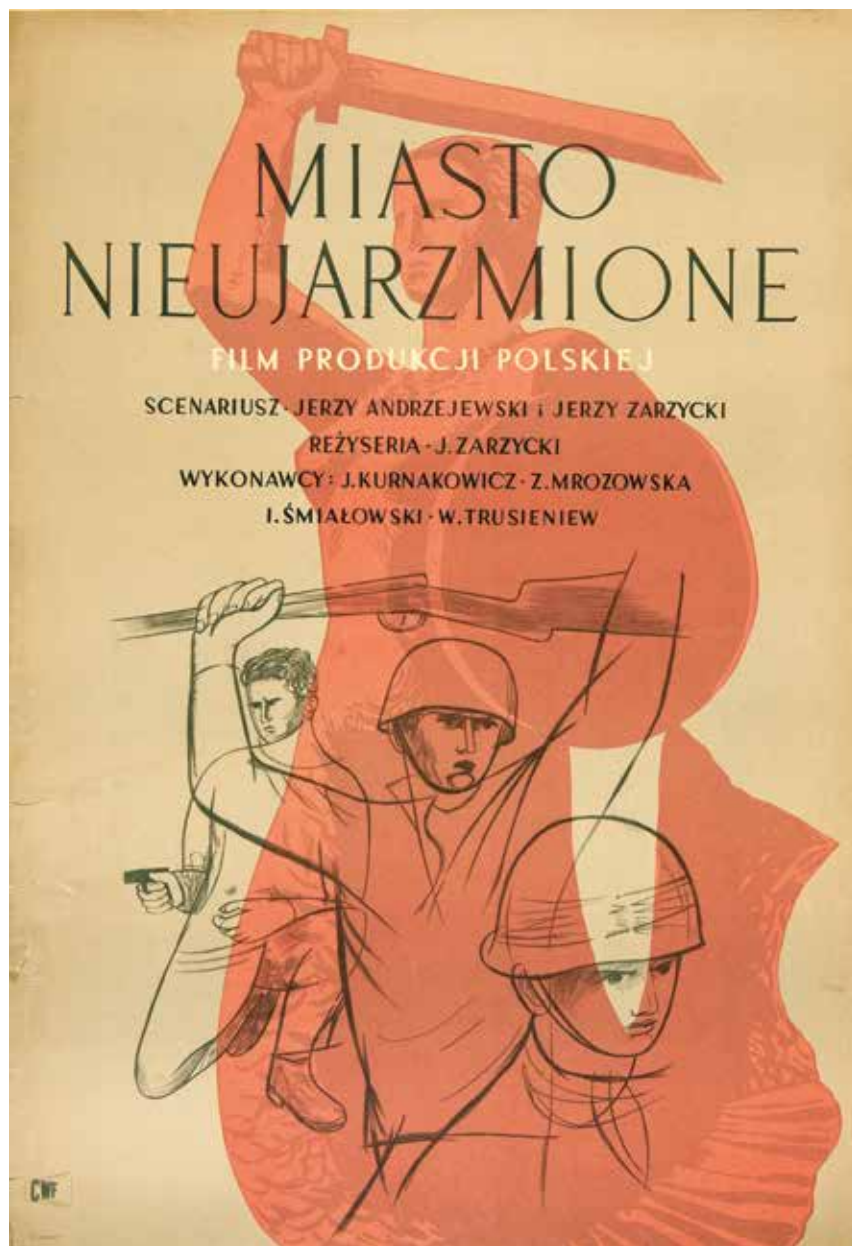
Prod. ZF · Iluzjon ·

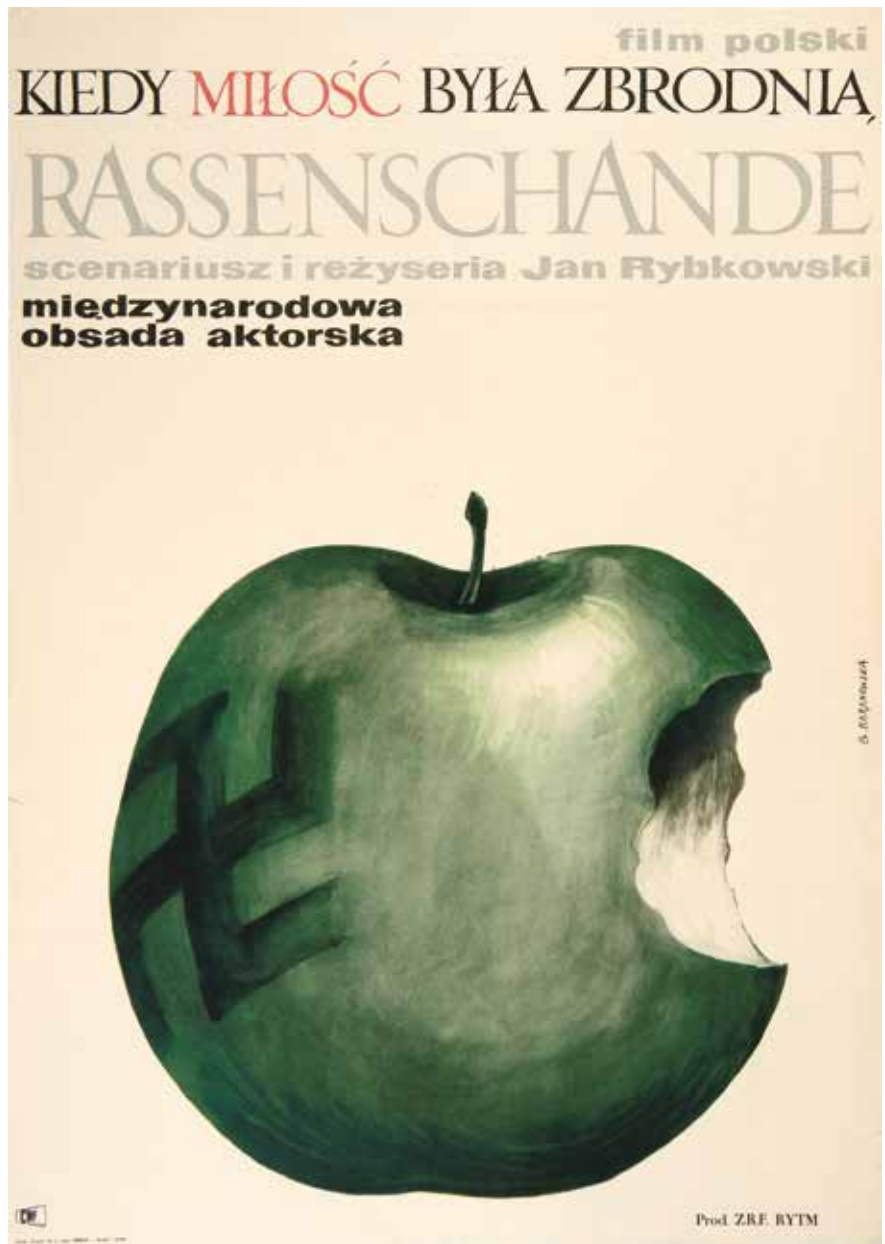
29. Autor nieznany,
Droga daleka przed nami,
Nr Inw. Pl.4993

30. Wojciech Zamecznik,
Miasto Nieujarzmione (wersja 1),
Nr Inw. PL.1028

31. Wojciech Zamecznik,
Miasto Nieujarzmione (wersja 2),
Nr Inw. Pl.4706

32. Barbara Baranowska,
Kiedy miłość była zbrodnią,
Nr Inw. Pl.1839

33. Barbara Baranowska,
Kiedy miłość była zbrodnią,
Nr Inw. PL.1840

W GIBRALTARZE

nowy film twórcy HUBALA

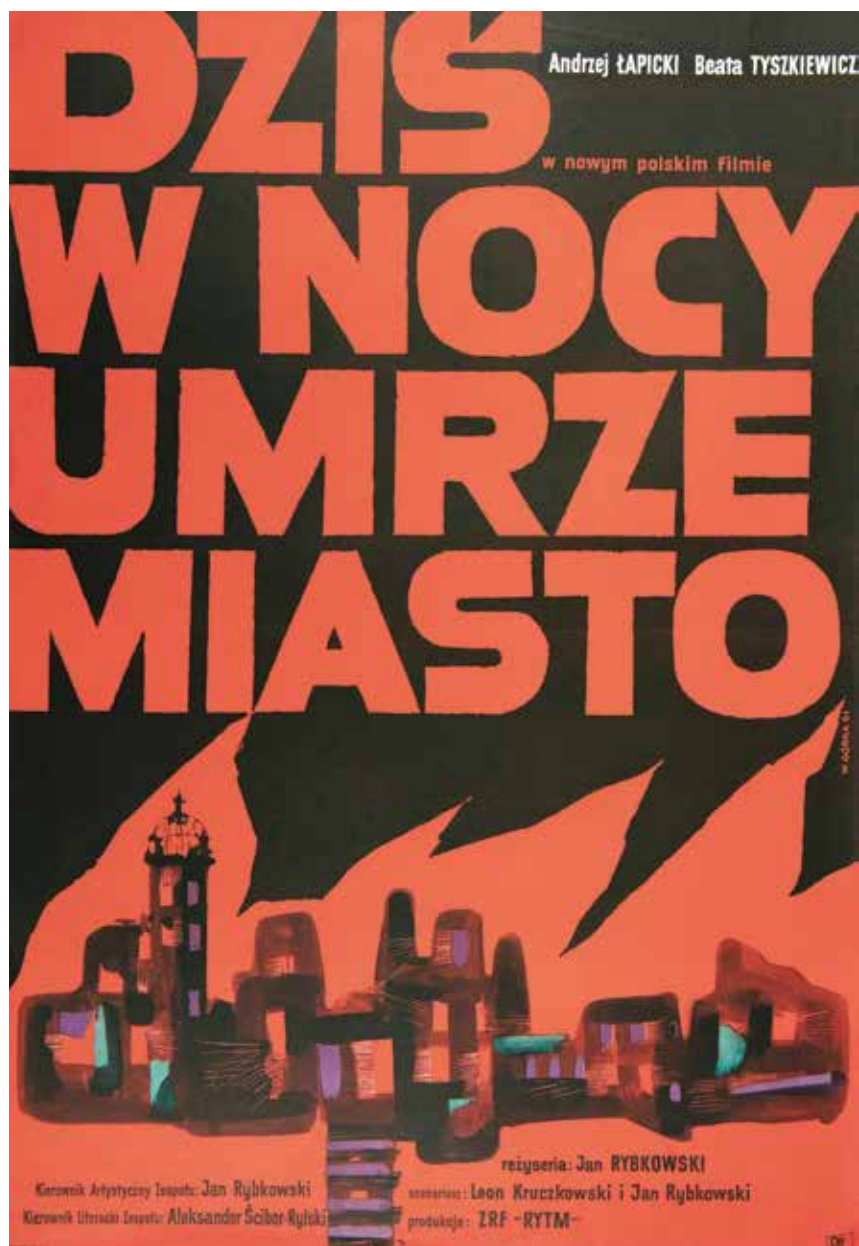
KATASTROFA

reżyseria:
BOHDAN PORĘBA
scenariusz:
WŁODZIMIERZ T.
KOWALSKI
Wykonawcy:
Jerzy Mołga
Arkadiusz Bazak
Teresa Lipowska
Darinka Mitowa
Andrzej Krasicki
Bogusław Sochnacki
Włodzimierz Wiśniewski
Emil Karewicz
Stanisław Mikulski
i inni

produkcja:
PWP „Zespoły Filmowe” ZF „Profi”-1983
przy współpracy:
„Bojana”-Sofia, „Mafilm”-Budapeszt,
„Parafilm”-Londyn.

34. Maciej Woltman,
Katastrofa w Gibraltarze,
Nr Inw. Pl. 6088

35. Wiktor Górka,
Dziś w nocy umrze miasto,
Nr Inw. Pl.5335

36. Włodzimierz Terechowicz,
Do krwi ostatniej,
Nr Inw. Pl.4801

37. Eryk Lipiński,
Jarzębina Czerwona,
 Nr Inw. PL.2232

JARZEBINA CZERWONA

Film Ewy i Czesława Petelskich

wspomógł Waldemara Kółko
Złoty Krzysztof Winięcki
ANDRZEJ KOPIŹYŃSKI
WŁADYSŁAW KOWALSKI
ANDRZEJ ŁAPICKI

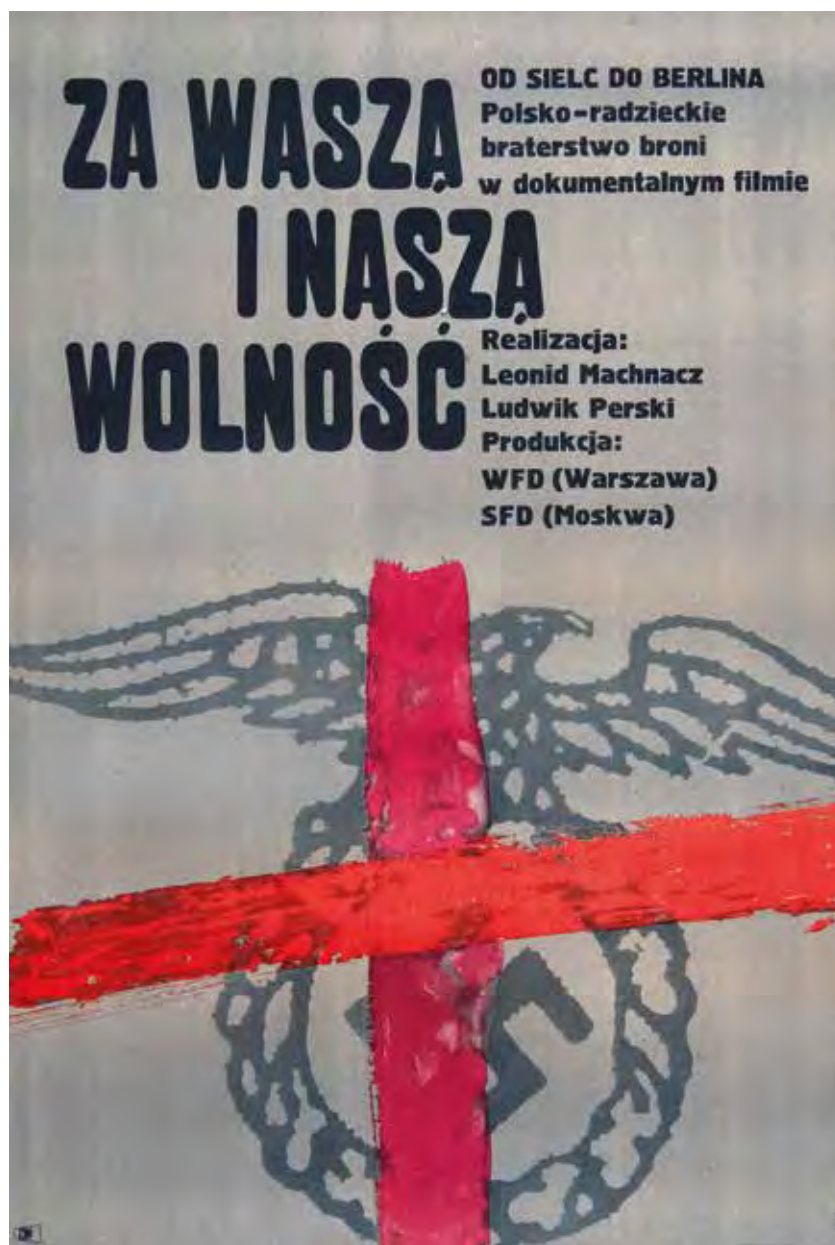
38. Wiktor Górka,
Jarzębina Czerwona,
Nr Inw. PL.2333

39 Jerzy Flisak,
Gdzie jest generał,
Nr Inw. PL.4702

40. Mieczysław Berman,
Synowie ludu,
Nr Inw. Pl.1024

41. Krzysztof Lenk,
Za Waszą i Naszą Wolność,
Nr Inw. Pł.1939

NARVIK-BITWA O ANGLIĘ-FRONT PODZIEMNY-LENINO-MONTE
CASSINO-STUDZIANKI-POWSTANIE WARSZAWSKIE-FALAISE
ARNHEM - WĄŁ POMORSKI-KOŁOBRZEG-FORSOWANIE ODRY
I NYSY-BERLIN

Po raz pierwszy
na ekranach
pełna dokumentacja
udziału Polaków
w II wojnie światowej
Film
Jerzego Bossaka
i Wacława Kaźmierczaka

DOKUMENTY WALKI

Produkcja :
Wydawnictwo Filmów
Dokumentalnych
w
Warszawie

42. Maciej Żbikowski,
Dokumenty walki,
Nr Inw. Pl.4688

Wstrząsające wydarzenia ostatnich wojennych miesięcy w filmie

Elegia

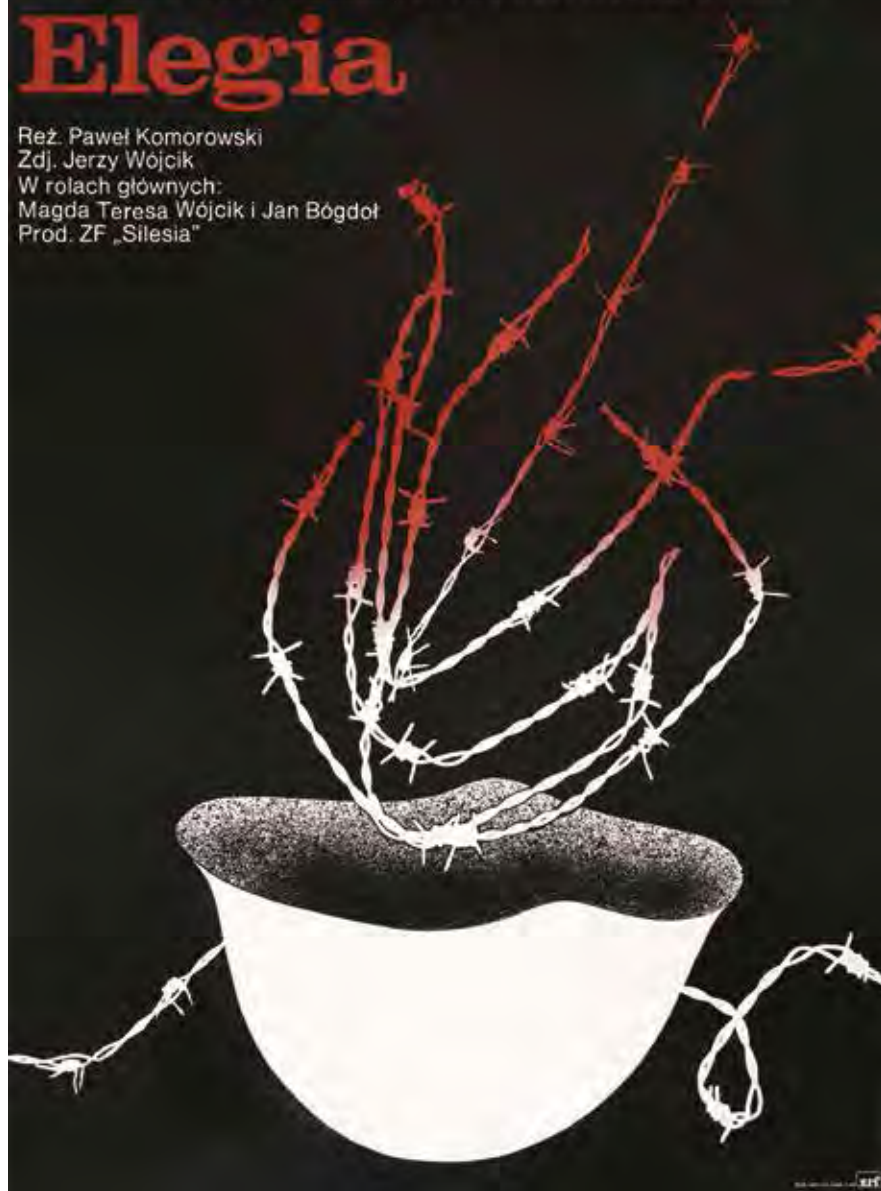
Reż. Paweł Komorowski

Zdj. Jerzy Wójcik

W rolach głównych:

Magda Teresa Wójcik i Jan Bógdoł

Prod. ZF „Silesia”

43. Jacek Neugebauer,
Elegia,
Nr Inw. Pl. 4912

44. Autor nieznany,
W te dni przedwiosenne,
Nr Inw. PL.5336

Film Jerzego Passendorfera

Zwycięstwo

na podstawie materiałów z filmów: „Kierunek Berlin” i „Ostatnie dni”
Wykonawcy: Wojciech Siemion, Krzysztof Chamiec, Wacław Kowalski,
Michał Szewczyk i inni Produkcja: Zespół filmowy „Panorama”

45. Mieczysław Wasilewski,
Zwycięstwo,
Nr Inw. PL.3339

46. Wojciech Fangor,
Ballada o żołnierzu,
 Nr Inw. Pl.980

47. Roman Cieśliewicz,
Lecą żurawie,
 Nr Inw. PL.952

48. Autor nieznany,
Młoda gwardia,
Nr Inw. Pl.955

SZOŁOCHOW NA EKRANIE!

Film
produkcji
radzieckiej

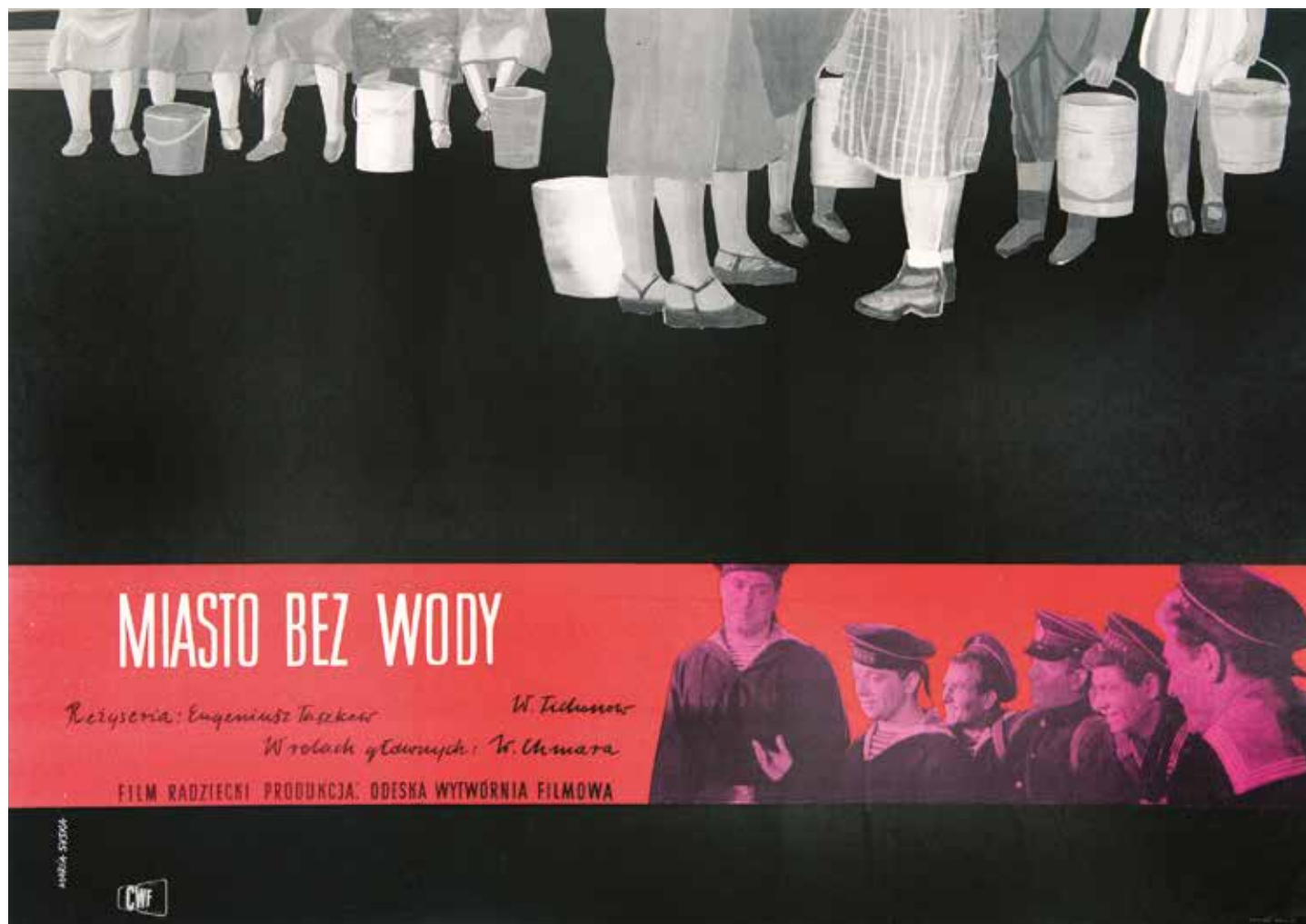
LOS CZŁO WIE KA

Reżyseria:
Sergiusz
Bondarczuk
W rolach
głównych:
Sergiusz
Bondarczuk
Zinaida
Kirienko
Pawlik
Boryskin

Produkcja:
Mosfilm

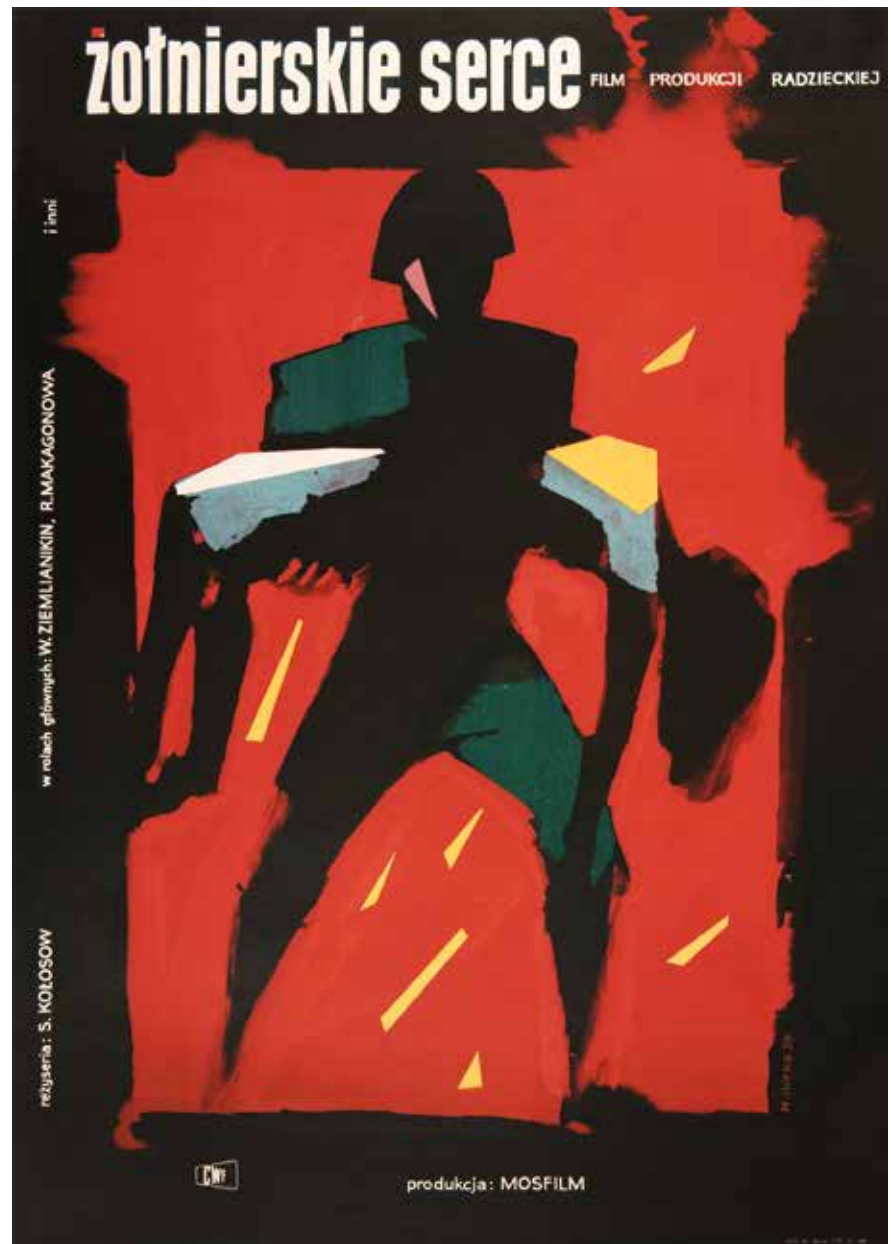
49. Stefan Bernaciński,
Los człowieka,
Nr Inw. PL.958

50. Maria Syska, *Miasto bez wody*, Nr Inw. Pl.963

51. Wojciech Fangor, *Symfonia Leningradzka*, Nr Inw. Pl.1011

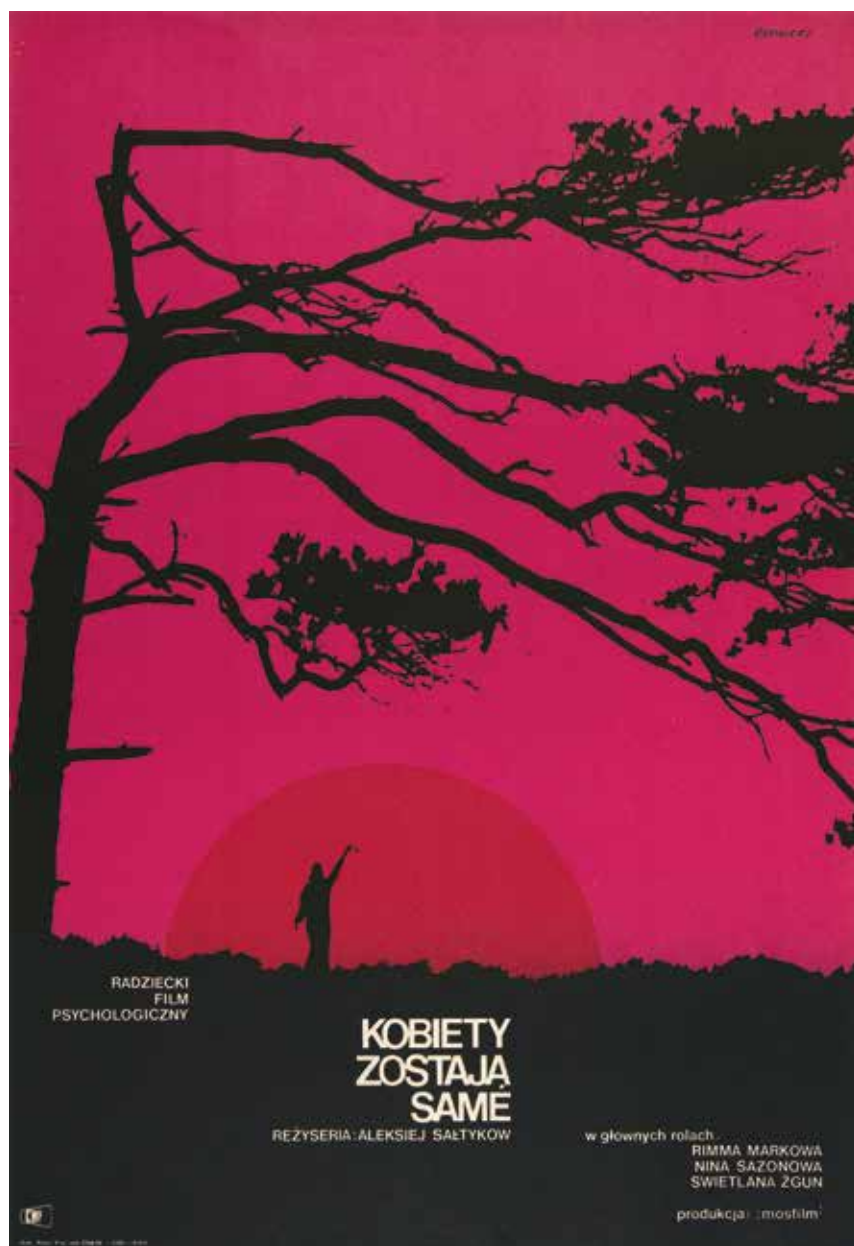
52. Wiktor Górka,
Żołnierskie serce,
 Nr Inw. PL.1002

53. Marek Mosiński,
Ojciec żołnierza,
Nr Inw. PL.1831

54. Mieczysław Wasilewski,
Mroźny poranek,
Nr Inw. Pl.1850

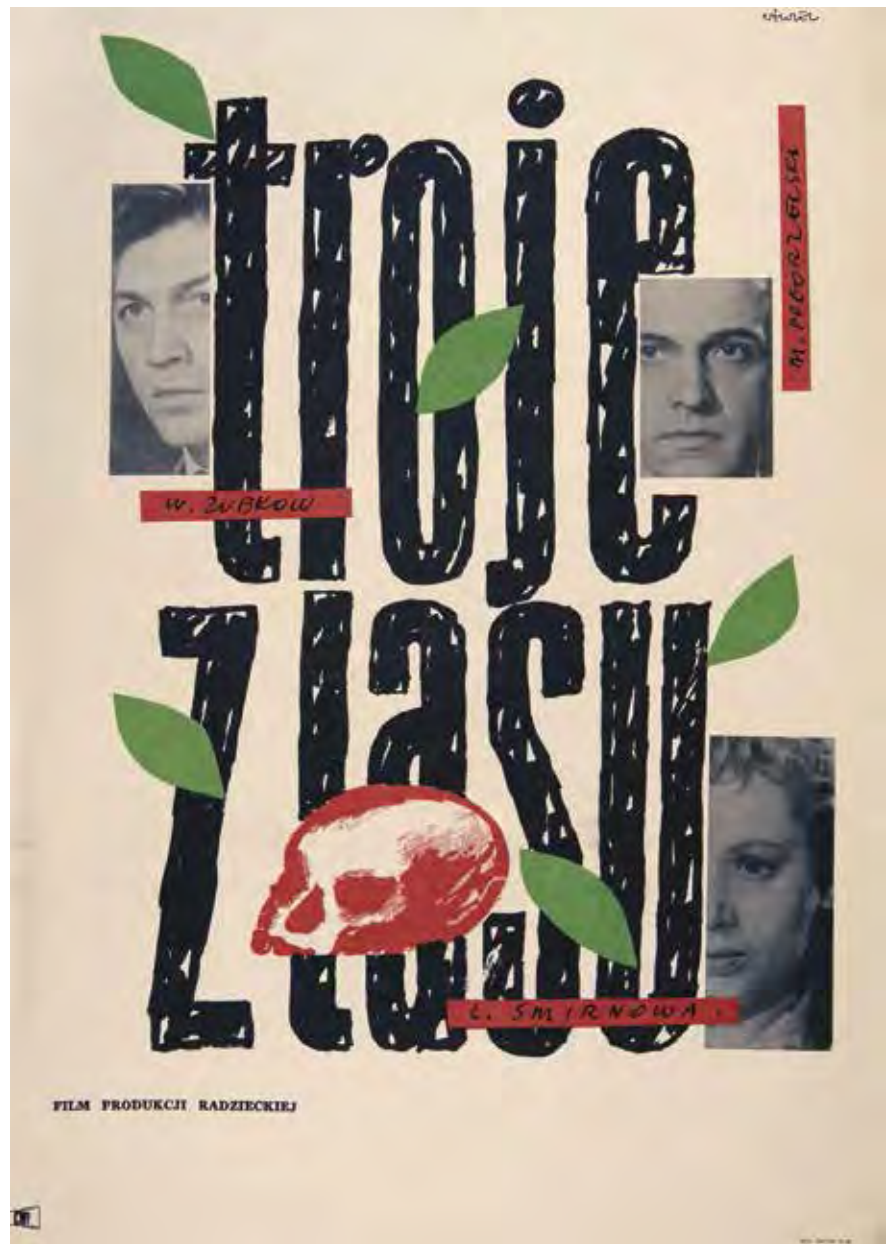
55. Janusz Rapnicki,
Kobiety zostają same,
Nr Inw. PL.1995

56. Marek Freudenreich,
Droga przez cmentarz,
 Nr Inw. Pl.1927

57. Krzysztof Lenk,
Towarzysze Podróży,
Nr Inw. Pl.1949

58. Wojciech Wenzel,
Troje z lasu,
 Nr Inw. PL.1016

59. Andrzej Onegin Dąbrowski,
Rozerwany pierścień,
Nr Inw. Pl.3517

60. Autor nieznany, *Oni walczyli za ojczyznę*, Nr Inw. PL.3772

61. Jerzy Czerniawski, *Blokada*, Nr Inw. Pl.3518

62. M.H, *W okopach Stalingradu*, Nr Inw. Pl.1033

63. Jakub Erol,
Wyzwolenie Cz. IV Bitwa o Berlin.
Cz. V Ostatni szturm,
Nr Inw. PL.2732

64. Autor nieznany,
Upadek Berlina, część I,
Nr Inw. PL.3234

65. Autor nieznany,
Upadek Berlina, część II,
Nr Inw. Pl.3235

SŁYNNY DOKUMENT FILMOWY
JULIJA RAJZMANA
Z OSTATNICH DNI II WOJNY ŚWIATOWEJ

BERLIN

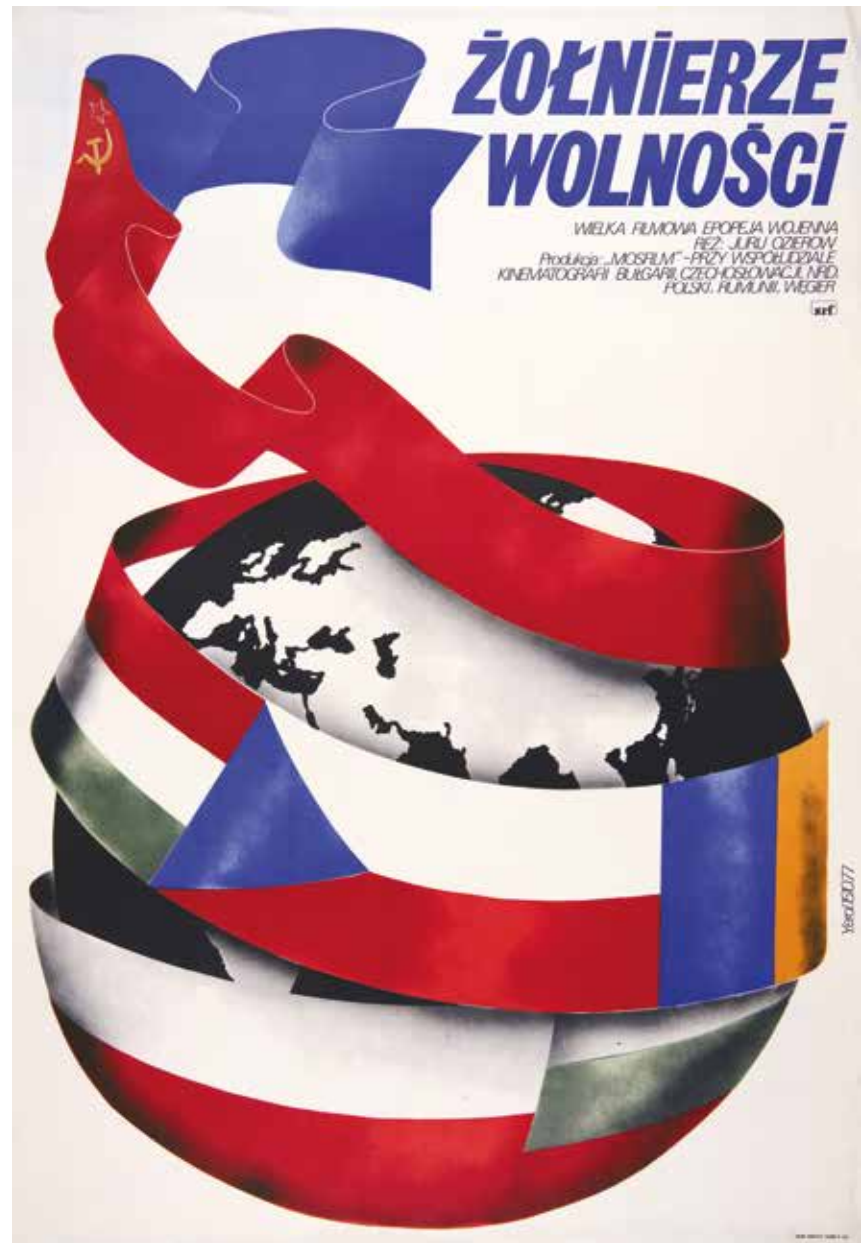

Produkcja : Mosfilm - ZSRR

66. Jacek Neugebauer,
Berlin,
Nr Inw. Pl.1996

67. Marek Freudenreich,
Zwyczajny faszyzm,
Nr Inw. Pl.2279

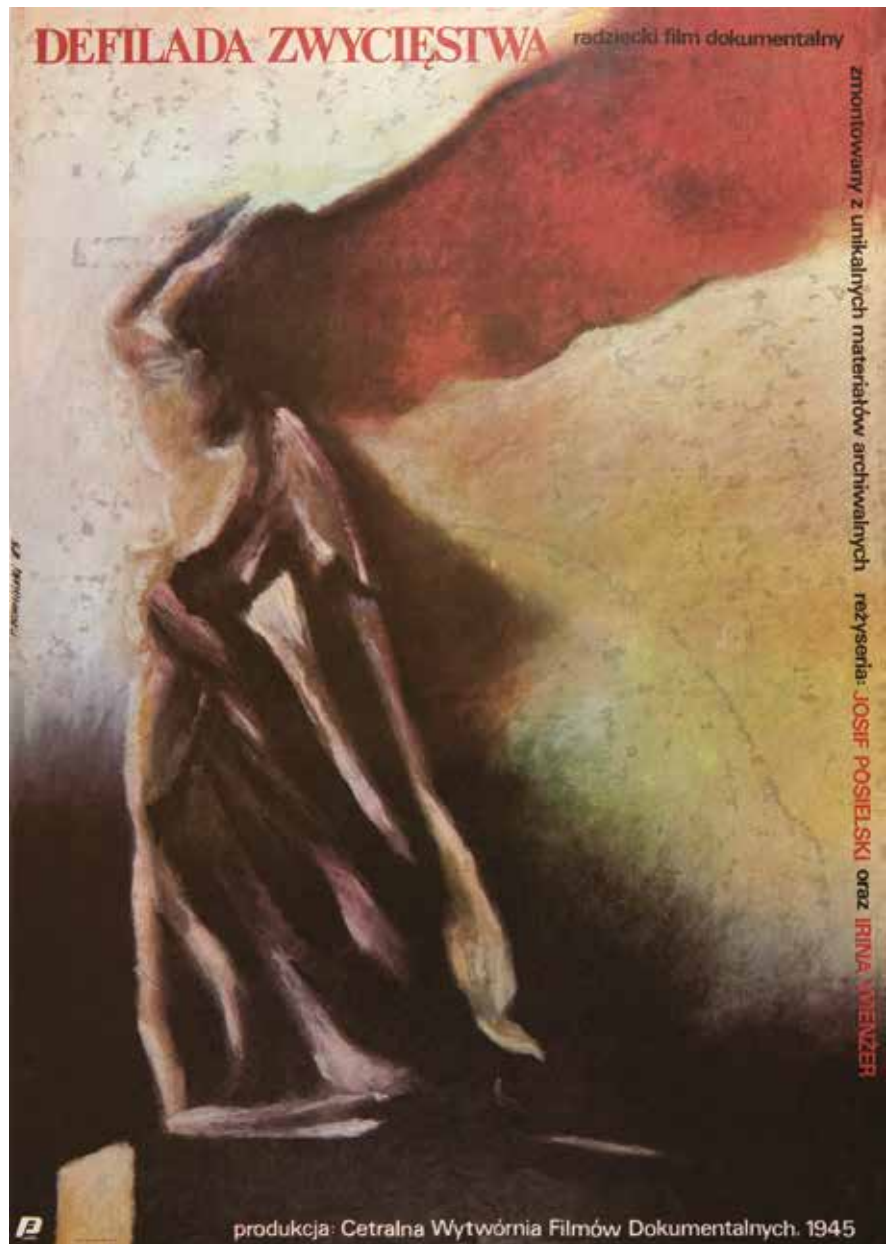

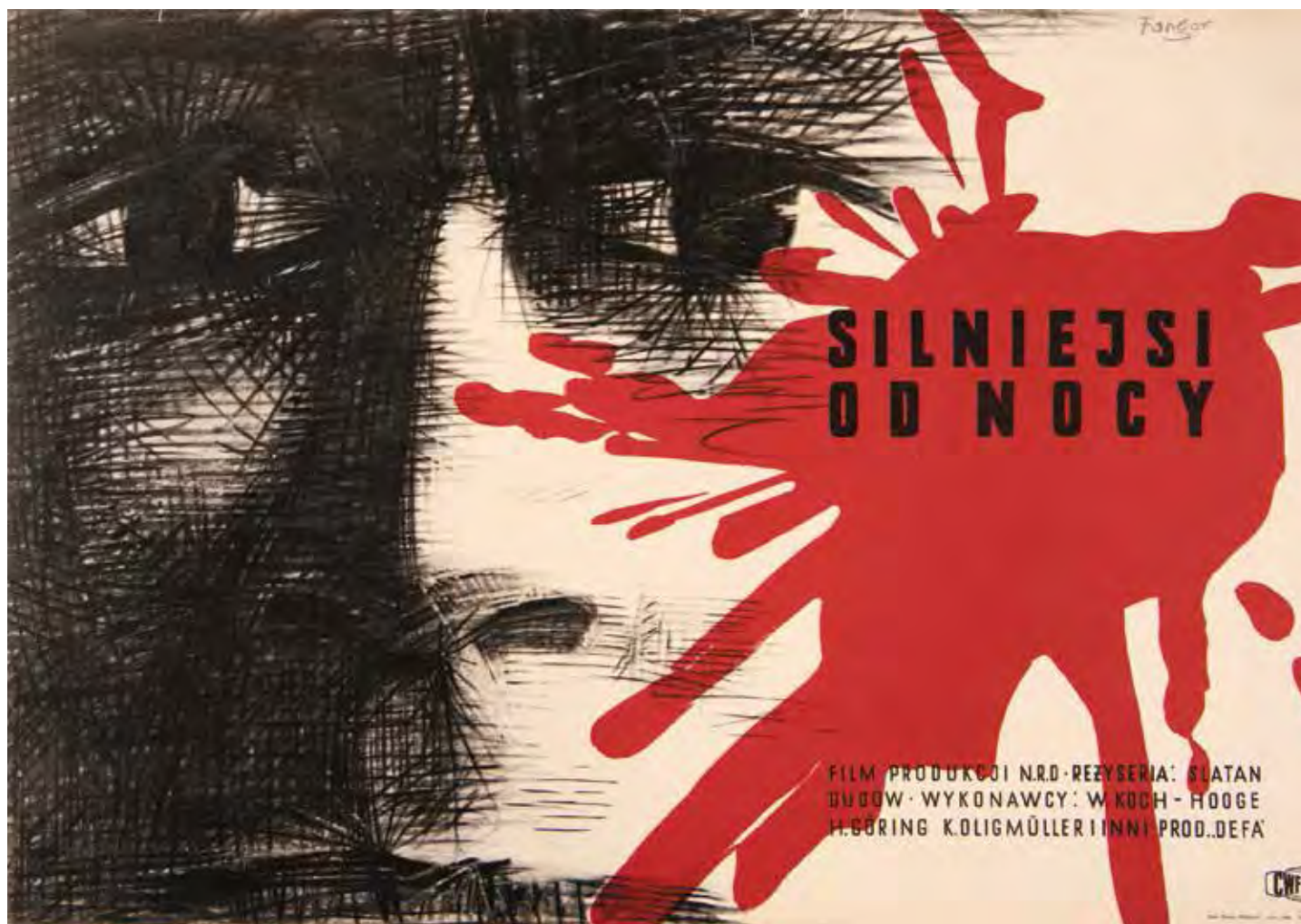
68. Jakub Erol,
Żołnierze wolności,
Nr Inw. PL.4127

69. Eryk Lipiński,
Normandia – Niemen,
 Nr Inw. PL.4689

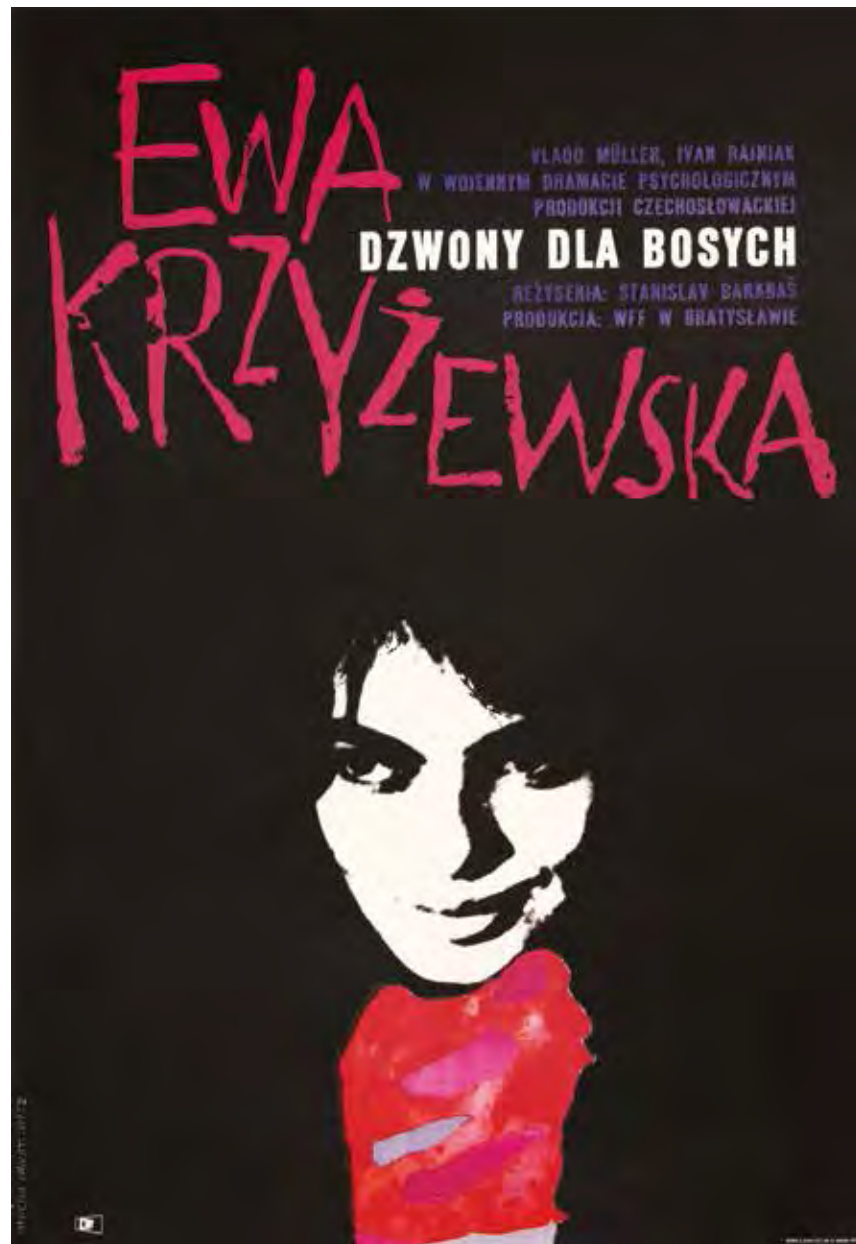
70. P. Kamiński,
Defilada zwycięstwa,
Nr Inw. Pl.6387

71. Wojciech Fangor, *Silniejszy od nocy*, Nr Inw. Pl.1013

72. Maria Ihnatowicz „Mucha”,
Dzwony dla bosych,
Nr Inw. PL.1826

73. Włodzimierz Zakrzewski,
Mały partyzant,
Nr Inw. Pl.4213

W CIENIU GILOTYNY

FILM CZECHOSŁOWACKI

REŻYSERIA: VLADIMIR ČECH

W ROLACH GŁÓWNYCH: VLASTA VLASAKOVA, WILHELM
KOCH-HOOGHE, FRANTIŠEK VICENA, ZDENĚK KAMPF

EROL •

Produkcja: WTF w Baranowie..

74. Jakub Erol,
W cieniu gilotyny,
Nr Inw. PL.2687

75. Jolanta Karczewska,
Ja, Julinka i koniec wojny,
 Nr Inw. Pl.1953

Jugosłowiański film wojenny nagrodzony na MFF w Moskwie

SUTJESKA

W rolach głównych: **RICHARD BURTON**

BATA ŽIVOJINOVIĆ, IRENA PAPAS, MILENA DRAVIĆ,

Reżyseria:

STIPE DELIĆ

LJUBA

TADIĆ

Produkcja: BOSNA

76. Jan Młodożeniec,
Sutjeska,
Nr Inw. Pl.5442

77. Jacek Neugebauer,
Partyzanckim szlakiem,
Nr Inw. Pl.1831

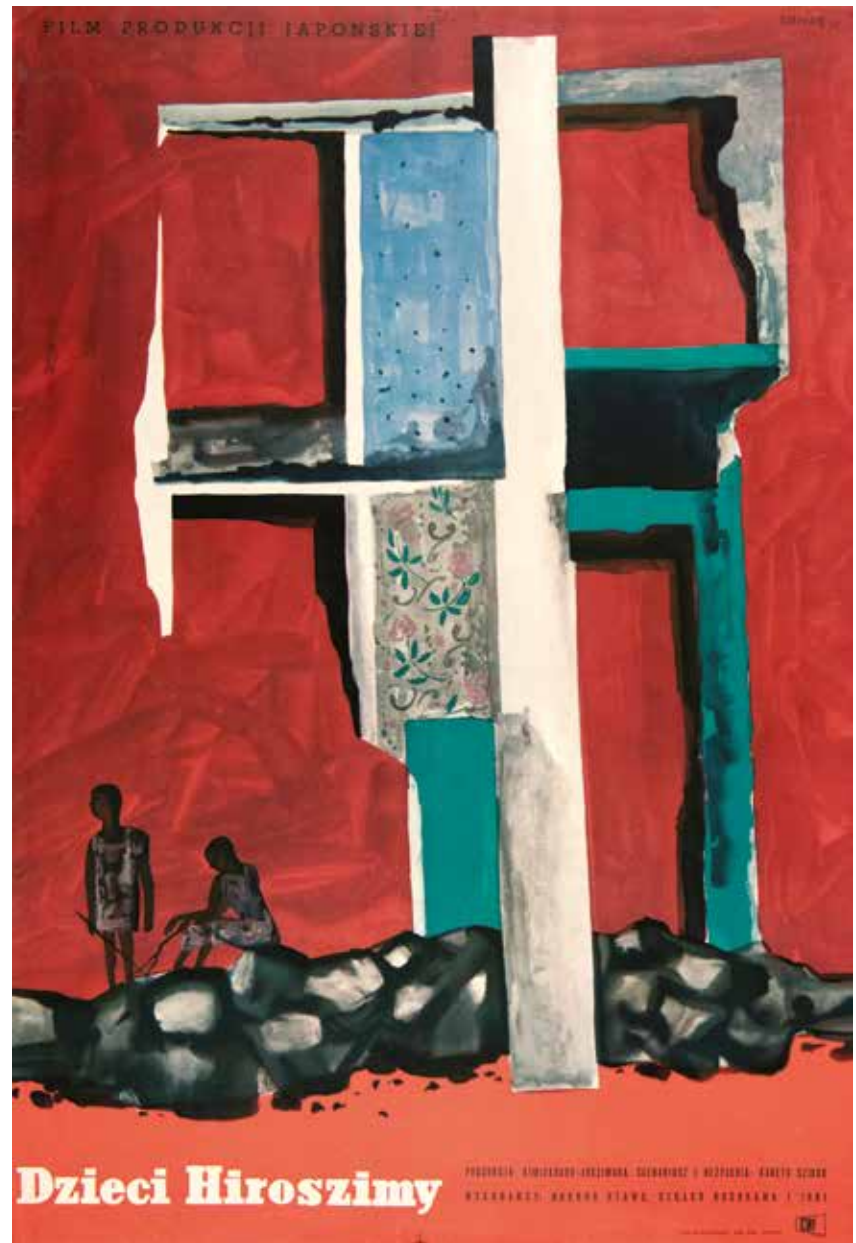
78. Maciej Żbikowski,
Sygnaly nad miastem,
Nr Inw. PL.1830

79. Jan Młodożeniec,
Bohaterowie Mandżurii,
 Nr Inw. Pl.1017

80. Jan Lenica,
Dzieci Hiroszimy,
Nr Inw. PL.976

81.Stanisław Zagórski,
Hiroshima moja miłość,
Nr Inw. Pl.977

82. Marek Freudenreich,
Piętno Hiroszimy,
 Nr Inw. Pl.1835

83. Jerzy Jaworowski,
Gdy umilkły działa,
Nr Inw. PL.961

STANISŁAW MIKULSKI
BEATA TYSZKIEWICZ
ALEKSANDER FOGIEL
WOJCIECH SIEMION
RYSZARD PIETRUSKI

w nowym filmie polskim

wg powieści

Wojciecha ŻUKROWSKIEGO

SKĄPANI W OGNIU

Reżyseria:

JERZY PASSENDORFER

Zdjęcia: ANTONI NURZYŃSKI

Muzyka: ADAM WALACIŃSKI

Produkcja: ZRF "ILUZJON„

Int. J. Czarnocki

© 1984 ZRF "ILUZJON„

84. Andrzej Onegin Dąbrowski,
Skąpani w ogniu,
Nr Inw. PL.1829

85. Walerian Borowczyk,
Prawdziwy koniec wielkiej wojny,
 Nr Inw. PL.7683

SPIS PREZENTOWANYCH PLAKATÓW

Wszystkie plakaty pochodzą ze zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie

1. *Tu radio Gliwice!*, Marian Stachurski (1931-1980), plakat do filmu produkcji NRD w reżyserii Gerharda Kleina, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Stołeczne Zakłady Graficzne nr 4; Warszawa, 1962, papier, offset, 83 × 58 cm, Nr Inw. Pl.5537
2. *Wolne miasto*, Wojciech Zamecznik (1923-1967), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Stanisława Różewicza, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Stołeczne Zakłady Graficzne nr 4 w Warszawie (STŁ 4); Warszawa, 1958, papier, offset, 85 × 57,5 cm, Nr Inw. Pl.1000
3. *Westerplatte*, Julian Pałka (1923-2002), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Stanisława Różewicza, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), b.m., 1967, papier, offset, 83 × 58,3 cm, Nr Inw. Pl.1844
4. *Wrzesień 1939, tak było*, Wojciech Fangor (1922-2015), plakat do filmu dokumentalnego produkcji polskiej, w reżyserii Jerzego Bossaka i Wojciecha Kaźmierczaka, Centrala Wynajmu Filmów (CWF); Polska, 1961, papier, offset, 84 × 58 cm, Nr Inw. Pl.4837
5. *Bitwa o Anglię*, Eryk Lipiński (1908-1991), plakat do filmu produkcji brytyjskiej, w reżyserii Guya Hamiltona, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Warszawska Drukarnia Akcydensowa (WDA); nakład 5200 egz.; Warszawa, 1970, papier, offset, 83 × 58 cm, Nr Inw. Pl.4693
6. *Katyń*, Leszek Szurkowski, plakat do filmu produkcji polskiej, w reżyserii Andrzeja Wajdy, Warszawa, 2007, papier, druk barwny, 96,1 × 66,4 cm, Nr Inw. Pl.8527
7. *Za wami pójda inni*, Eryk Lipiński (1908-1991), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Antoniego Bohdziewicza, Państwowa Wytwórnia Papierów Wartościowych Warszawa, Warszawa, 1949, papier, offset, 99,5 × 69,5 cm, Nr Inw. Pl.1793
8. *Stajnia na Salwatorze*, Wiktor Górka (1922-2004), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Pawła Komorowskiego, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), b.m., 1967, papier, offset, 83,2 × 57,8 cm, Nr Inw. Pl.1812
9. *Akcja pod Arsenalem*, Jakub Erol (1941-2018), plakat do filmu produkcji polskiej, w reżyserii Jana Łomnickiego, Warszawa, 1977, papier, offset, 96 × 68 cm, Nr Inw. Pl.4126

10. *Zamach*, Eryk Lipiński (1908-1991), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Jerzego Passendorfera, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Stołeczne Zakłady Graficzne STŁ4, Warszawa, 1958, papier, offset, 84 × 59 cm, Nr Inw. Pl.4691
11. *Na straży swej stać będę*, Autor nieznany, plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Kazimierza Kutza, Warszawa, 1984, papier, offset, 96 × 67 cm, Nr Inw. Pl.6103
12. *Haracz szarego dnia*, Jakub Erol (1941-2018), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Romana Wionczka, Warszawa, 1984, papier, offset, 97 × 67 cm, Nr Inw. Pl.6065
13. *Barwy walki*, Waldemar Świerzy (1931-2013), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Jerzego Passendorfera, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), b.m., 1965, papier, offset, 84,3 × 59 cm, Nr Inw. Pl.1823
14. *Ulica Graniczna*, Eryk Lipiński (1908-1991), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Aleksandra Forda, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Stołeczne Zakłady Graficzne nr 3, Warszawa, 1948, papier, offset, 84 × 59 cm, Nr Inw. Pl.4718
15. *Requiem dla 500 tysięcy*, Leszek Hołdanowicz (1937-), plakat do filmu dokumentalnego produkcji polskiej w reżyserii Jerzego Bossaka i Wojciecha Kaźmierczaka, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Stołeczne Zakłady Graficzne nr 3 w Warszawie (STŁ 3), Warszawa, 1963, papier, offset, 87,5 × 56,7 cm, Nr Inw. Pl.2282
16. *Naganiacz*, Leszek Hołdanowicz (1937-), plakat do filmu produkcji polskiej, reż. Ewa i Czesław Petelscy, Centrala Wynajmu Filmów (CWF) nakład 6000 egz., Warszawa, 1963, papier, offset, 85 × 58 cm, Nr Inw. Pl.4692
17. *Gwiazdy*, Maciej Hibner (1931-), plakat do filmu produkcji bułgarsko-niemieckiej (NRD) w reżyserii Konrada Wolfa, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Stołeczne Zakłady Graficzne nr 4, Warszawa, 1959, papier, offset, 58,5 × 83 cm, Nr Inw. Pl.966
18. *Ostatni etap*, Tadeusz Trepcowski (1914-1954), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Wandy Jakubowskiej, Warszawa, papier, offset, 99 × 69,5 cm, Nr Inw. Pl.547
19. *Pasażerka*, Leszek Hołdanowicz (1937-), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Andrzeja Munka i Witolda Lesiewicza, Centrala Wynajmu Filmów (CWF) nakład 10 000 egz., Warszawa, 1963, papier, offset, 83 × 58 cm, Nr Inw. Pl.4690

20. *Zapamiętaj imię swoje*, Marian Stachurski (1931-1980), plakat do filmu produkcji polsko-radzieckiej w reżyserii Siegieja Kołasowa, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), ZGK nakład 12 700 egz., Warszawa, 1974, papier, offset, 82 × 59,5 cm, Nr Inw. Pl.3267
21. *Kornblumenblau*, Jakub Erol (1941-2018), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Leszka Wosiewicza, b.m., 1988, papier, offset, 98,3 × 67 cm, Nr Inw. Pl.7686
22. *Kapo*, Andrzej Onegin Dąbrowski (1934-1986), plakat do filmu produkcji włoskiej, w reżyserii Gillo Pontecorvo, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), RSW „Prasa” nakł. 10 000 egz., Warszawa, 1964, papier, offset, 85,4 × 60,9 cm, Nr Inw. Pl.1817
23. *Ewa A 5116*, Władysław Janiszewski (1913-), plakat do filmu produkcji węgierskiej w reżyserii Laszla Nadasy, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), nakł. 6000 egz., b.m., 1964, papier, offset, 82 × 58 cm, Nr Inw. Pl.5526
24. *Kanał*, Jan Lenica (1928-2001), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Andrzeja Wajdy, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Zakłady Graficzne Dom Słowa Polskiego Warszawa, 1957, papier, offset, 87 × 60 cm, Nr Inw. Pl.338
25. *Eroica*, Roman Cieślewicz (1930-1996), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Andrzeja Munka, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), b.m., 1957, papier, offset, 85 × 58 cm, Nr Inw. Pl.975
26. *Urodziny młodego warszawiaka*, Andrzej Pągowski (1953-), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Ewy i Czesława Petelskich, Warszawa, 1980, papier, offset, 95 × 67 cm, Nr Inw. Pl.5193
27. *Pierścionek z orłem w koronie*, Andrzej Pągowski (1953-), plakat do filmu produkcji polskiej (koprodukcja francusko-brytyjsko-niemiecka) w reżyserii Andrzeja Wajdy, Warszawska Drukarnia Akcydensowa (WDA), Warszawa, 1993, papier, offset, 92 × 67 cm, Nr Inw. Pl.7785
28. *Sierpniowe niebo. 63 dni chwały*, Andrzej Pągowski (1953-), plakat kolekcjonerski do filmu produkcji polskiej w reżyserii Ireneusza Dobrowolskiego, Polska, 2013, papier, druk barwny, 98 × 68 cm, Nr Inw. Pl.7785
29. *Droga daleka przed nami*, autor nieznany, plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Władysława Ślesickiego, Zespoły Rozpowszechniania Filmów (ZRF), nakład 8700 egz.; b.m., 1979, papier, offset, 97 × 67 cm, Nr Inw. Pl.4993

30. *Miasto Nieujarzmione* (wersja 1), Wojciech Zamecznik (1923-1967), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Jerzego Zarzyckiego, Wojskowe Zakłady Graficzne Warszawa, nakład 15 000 egz., Warszawa, 1950, papier, offset, 83,5 × 59 cm, Nr Inw. Pl.1028
31. *Miasto Nieujarzmione* (wersja 2), Wojciech Zamecznik (1923-1967), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Jerzego Zarzyckiego, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Warszawa, 1950, papier, offset, 85 × 58 cm, Nr Inw. Pl.4706
32. *Kiedy miłość była zbrodnią*, Barbara Baranowska (1934-), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Jana Rybkowskiego, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), „Prasa” Katowice, nakład 11 500 egz., Katowice, 1967, papier, offset, 82,7 × 58,2 cm, Nr Inw. Pl.1839
33. *Kiedy miłość była zbrodnią*, Barbara Baranowska (1934-), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Jana Rybkowskiego, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), „Prasa” Katowice, nakład 11 500 egz., Katowice, 1968, papier, offset, 82,6 × 57 cm, Nr Inw. Pl.1840
34. *Katastrofa w Gibraltarze*, Maciej Woltman (1952-), plakat do filmu produkcji polskiej reżyserii Bohdana Poręby, Zjednoczenie Rozpowszechniania Filmów, Warszawa, 1984, papier, offset, 94 × 62 cm, Nr Inw. Pl. 6088
35. *Dziś w nocy umrze miasto*, Wiktor Górka (1922-2004), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Jana Rybkowskiego, b.m., 1961, papier, offset, 85 × 59 cm, nr inw Pl.5335
36. *Do krwi ostatniej*, Włodzimierz Terechowicz, (1933-2021), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Jerzego Hoffmana, b.m., 1978, papier, offset, 97 × 67cm, Nr Inw. Pl.4801
37. *Jarzębina Czerwona*, Eryk Lipiński (1908-1991), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Ewy i Czesława Petelskich, Wojskowe Zakłady Graficzne nakład 1200 egz., Warszawa, 1969, papier, offset, 85 × 58,7 cm, Nr Inw. Pl.2232
38. *Jarzębina Czerwona*, Wiktor Górka (1922-2004), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Ewy i Czesława Petelskich, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Warszawska Drukarnia Akcydensowa (WDA) WDA2, nakład 12 000 egz.; Warszawa, 1969, papier, offset, 84 × 58,5 cm, Nr Inw. Pl.2233
39. *Gdzie jest generał*, Jerzy Flisak (1930-2008), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Tadeusza Chmielewskiego, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Warszawa, 1963, papier, offset, 85 × 59 cm, Nr Inw. Pl.4702

40. *Synowie ludu*, Mieczysław Berman (1903-1975), plakat do filmu dokumentalnego produkcji polskiej w reżyserii Ludwika Perskiego, Wojskowe Zakłady Graficzne, nieznane, 1954, papier, rotograwiura, fotomontaż, 84 × 58,5 cm, Nr Inw. PL.1024
41. *Za waszą i naszą wolność*, Krzysztof Lenk (1936-2018), plakat do filmu dokumentalnego produkcji polsko-radzieckiej w reżyserii Ludwika Perskiego i Leonida Machnacza, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), WDA 3, b.m., 1968?, papier, offset, 82 × 56,2 cm, Nr Inw. PL.1939
42. *Dokumenty walki*, Maciej Żbikowski (1935-), plakat do filmu dokumentalnego produkcji polskiej w reżyserii Jerzego Bossaka i Wojciecha Kaźmierczaka, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Lubelskie Zakłady Graficzne? LZGraf, nakład 11 500 egz., Lublin?, 1967, papier, offset, 85 × 59 cm, Nr Inw. PL.4688
43. *Elegia*, Jacek Neugebauer (1934-), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Pawła Komorowskiego, Zakłady Graficzne im. Marcina Kasprzaka w Poznaniu (ZGK) nakład: 9 800 egz., Zespoły Rozpowszechniania Filmów (ZRF), Poznań, 1979, papier, offset, 93 × 68 cm, Nr. Inw. PL.4912
44. *W te dni przedwiosenne*, autor nieznany, plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Andrzeja Konica, b.m., 1975, papier, offset, 85 × 59 cm, Nr Inw. PL.5336
45. *Zwycięstwo*, Mieczysław Wasilewski (1942-), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Jerzego Passendorfera, Lubelskie Zakłady Graficzne, Centrala Rozpowszechniania Filmów, b.m., 1975, papier, offset, 79,5 × 58 cm, Nr Inw. PL.3339
46. *Ballada o żołnierzu*, Wojciech Fangor (1922-2015), plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Grigorija Czuchraja, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), b.m., 1960, papier, offset, 83,5 × 58 cm, Nr Inw. PL.980
47. *Lecą żurawie*, Roman Cieślewicz (1930-1996), plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Michaiła Kałatozowa, Dom Słowa Polskiego (DPS), b.m., 1958, papier, offset, 85,5 × 59 cm, Nr Inw. PL.952
48. *Młoda gwardia*, autor nieznany, plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Siergieja Gierasimowa, b.m, b.d., papier, druk, fotomontaż, 85,5 × 58,5 cm, Nr Inw. PL.955
49. *Los człowieka*, Stefan Bernaciński (1915-1989), plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Siergieja Bodnarczuka, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Stołeczne Zakłady Graficzne (nr 4), Warszawa, 1959, papier, druk, fotomontaż, 84,5 × 58,5 cm, Nr Inw. PL.958

50. *Miasto bez wody*, Maria Syska (1932-), plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Jewgienija Taszkowa, b.m., b.d., papier, druk, 59 × 83 cm, Nr Inw. Pl. 963
51. *Symfonia Leningradzka*, Wojciech Fangor (1922–2015), plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Zachara Agranienki, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Stołeczne Zakłady Graficzne (nr 4), Warszawa, 1958, papier, offset, 58,5 × 84,5 cm, Nr Inw. Pl.1011
52. *Żołnierskie serce*, Wiktor Górka (1922-2004), plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Siergieja Kołosowa, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), b.m., 1959, papier, offset, 83 × 58 cm, Nr Inw. Pl.1002
53. *Ojciec żołnierza*, Marek Mosiński (1936-1998), plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Rezo Czechidze(go), Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Stołeczne Zakłady Graficzne STŁ2, nakład 9 000 egz., Warszawa, 1965, papier, offset, 84 × 58,5 cm, Nr Inw. Pl.1831
54. *Mroźny poranek*, Mieczysław Wasilewski (1942-), plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Nikołaja Lebiediewa, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), „Prasa” Katowice, nakład 9 000 egz., Katowice, papier, offset, 81,7 × 57,2 cm, Nr Inw. Pl.1850
55. *Kobiety zostają same*, Janusz Rapnicki (1926-1969), plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Aleksieja Sałtykowa, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), „Prasa” Kielce, nakład 5 200 egz., Kielce, 1968, papier, offset, 82,5 × 57 cm, Nr Inw. Pl.1995
56. *Droga przez cmentarz*, Marek Freudenreich (1939-), plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Wiktora Turowa, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Stołeczne Zakłady Graficzne STŁ2, nakład 8 000 egz., Warszawa, 1965, papier, offset, 85,5 × 57,3 cm, Nr Inw. Pl.1927
57. *Towarzysze Podróży*, Krzysztof Lenk (1936- 2018), plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Iskandra Charmajewa, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Warszawska Drukarnia Akcydensowa (WDA); WDA2, nakład 8 000 egz., Warszawa, 1966, papier, offset, 84 × 58,5 cm, Nr Inw. Pl.1949
58. *Troje z lasu*, Wojciech Wenzel (1925-2014), plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Konstantina Wojnowa, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), b.m., 1958, papier, offset, 84,5 × 60 cm, Nr Inw. Pl.1016
59. *Rozerwany pierścień*, Andrzej Onegin Dąbrowski (1934-1986), plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Igora Gostiewa, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Warszawa. 1975, papier, offset, 80 × 57,5 cm, Nr Inw. Pl. 3517

60. *Oni walczyli za ojczyznę*, autor nieznany, plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Siergieja Bodnarczuka, Lubelskie Zakłady Graficzne, Lublin, 1975, papier, offset, 62 × 90 cm, Nr Inw. PL.3772
61. *Blokada*, Jerzy Czerniawski (1947-), plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Michała Jerszowa, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Warszawa, 1975, papier, offset, 57 × 81 cm, Nr Inw. PL.3518
62. *W okopach Stalingradu*, M.H., plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Aleksandra Iwanowa, b.m., 1959, papier, druk, 58,5 × 84 cm, Nr Inw. PL.1033
63. *Wyzwolenie Cz. IV Bitwa o Berlin. Cz. V Ostatni szturm*, Jakub Erol (1941-2018), plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Jurija Ozierowa, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), ZGK, nakład 11 500 egz., b.m., 1972, papier, offset, 84 × 58,5 cm, Nr Inw. PL.2732
64. *Upadek Berlina, część I*, autor nieznany, plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Micheła Cziaurelego, WZG, nakład 13 000 egz., Warszawa, 1950, papier, offset, 86 × 61 cm, Nr Inw. PL.3234
65. *Upadek Berlina, część II*, autor nieznany, plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Micheła Cziaurelego, WZG, nakład 13 000 egz., Warszawa, 1950, papier, offset, 86 × 61 cm, Nr Inw. PL.3235
66. *Berlin*, Jacek Neugebauer (1934-2021), plakat do filmu dokumentalnego produkcji radzieckiej w reżyserii Julija Rajzmana, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Warszawska Drukarnia Akcydensowa WDA 3, nakład 11 500 egz., Warszawa. 1968, papier, offset, 81 × 57,4 cm, Nr Inw. PL.1996
67. *Zwyczajny faszyzm*, Marek Freudenreich (1939-), plakat do filmu dokumentalnego produkcji radzieckiej w reżyserii Michała Romma, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Warszawska Drukarnia Akcydensowa WDA 3, nakład 9 000 egz., Warszawa, 1966, papier, offset, 84,6 × 58,8 cm, Nr Inw. PL.2279
68. *Żołnierze wolności*, Jakub Erol (1941-2018), plakat do filmu produkcji radzieckiej (koprodukcja Bułgaria, Czechosłowacja, NRD, Polska, Rumunia, Węgry) w reżyserii Jurija Ozierowa, Warszawa, 1977, papier, offset, 97 × 67 cm, Nr Inw. PL.4127

69. *Normandia – Niemen*, Eryk Lipiński (1908-1991), plakat do filmu produkcji francusko-radzieckiej w reżyserii Jeana Dréville'a, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Warszawa, 1962, papier, offset, 84 × 59 cm, Nr Inw. PL.4689
70. *Defilada zwycięstwa*, P. Kamiński, plakat do filmu dokumentalnego produkcji radzieckiej w reżyserii Josifa Posielskiego i Ireny Wenżer, Warszawa, 1985, papier, offset, 94 × 67cm, Nr Inw. PL.6387
71. *Silniejsi od nocy*, Wojciech Fangor, (1922-2015), plakat do filmu produkcji NRD w reżyserii Slatana Dudowa, Centrala Wynajmu Filmów (CWF); Zakłady Graficzne Dom Słowa Polskiego, b.m., 1955, papier, offset, 58 × 83 cm, Nr Inw. PL.1013
72. *Dzwony dla bosych*, Maria Ihnatowicz „Mucha” (1937-), plakat do filmu produkcji czechosłowackiej w reżyserii Stanislava Barabáša, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Warszawska Drukarnia Akcydensowa WDA 3, nakład 9 000 egz., Warszawa, 1966, papier, offset, 83 × 57,6 cm, Nr Inw. PL.1826
73. *Mały partyzant*, Włodzimierz Zakrzewski (1916-1992), plakat do filmu produkcji czechosłowackiej w reżyserii Pavla Blumenfelda, Drukarnia im. Rewolucji Październikowej w Warszawie, nakład 1700 egz., Warszawa, 1951, papier, offset, 70 × 50 cm, Nr Inw. PL.4213
74. *W cieniu gilotyny*, Jakub Erol (1941-2018), plakat do filmu produkcji czechosłowackiej w reżyserii Vladimira Čecha, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Warszawska Drukarnia Akcydensowa (WDA) WDA2, nakład 5 200 egz., Warszawa, 1972, papier, offset, 82,5 × 57 cm, Nr Inw. PL.2687
75. *Ja, Julinka i koniec wojny*, Jolanta Karczewska, plakat do filmu produkcji czechosłowackiej w reżyserii Karela Kachyňy, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Warszawska Drukarnia Akcydensowa (WDA) WDA2, Warszawa, 1966, papier, offset, 83,1 × 58,5 cm, Nr Inw. PL.1953
76. *Sutjeska (Pięta ofensywa)*, Jan Młodożeniec (1929-2000), plakat do filmu produkcji jugosłowiańskiej w reżyserii Stipe Delicia, Warszawa, 1974, papier, offset, 82 × 59 cm, Nr Inw. PL.5442
77. *Partyzanckim szlakiem*, Jacek Neugebauer (1934-), plakat do filmu produkcji jugosłowiańskiej w reżyserii Fadila Hadżicia, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Gdańskie Zakłady Graficzne, GDA, Gdańsk, 1967, papier, offset, 82,1 × 57,5 cm, Nr Inw. PL.1831

78. *Sygnaly nad miastem*, Maciej Żbikowski (1935-), plakat do filmu produkcji jugosłowiańskiej w reżyserii Živorada „Žiki” Mitrovicia, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Warszawska Drukarnia Akcydensowa WDA3, nakład 5200 egz., Warszawa. 1967, papier, offset, 83,2 × 57,5 cm, Nr Inw. PL.1830
79. *Bohaterowie Mandżurii*, Jan Młodożeniec (1929-2000), plakat do filmu produkcji chińskiej w reżyserii Sza Menga, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), b.m., 1951, papier, druk, 99 × 68,5 cm, Nr Inw. PL.1017
80. *Dzieci Hiroszimy*, Jan Lenica (1928-2001), plakat do filmu produkcji japońskiej w reżyserii Kaneto Shindō, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Zakłady Graficzne Dom Słowa Polskiego Warszawa, 1955, papier, offset, 86 × 58,5 cm, Nr Inw. PL.976
81. *Hiroszima moja miłość*, Stanisław Zagórski (1933-), plakat do filmu produkcji francusko-japońskiej w reżyserii Alaina Resnais, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Zakłady Graficzne Dom Słowa Polskiego Warszawa, 1960, papier, offset, 84 × 58 cm, Nr Inw. PL.977
82. *Piętno Hiroszimy*, Marek Freudenreich (1939-), plakat do filmu produkcji japońskiej w reżyserii Kazaburo Yoshimury, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Warszawska Drukarnia Akcydensowa (WDA) WDA2, nakład 4 200 egz., Warszawa, 1966, papier, offset, 84,5 × 58,5 cm, Nr Inw. PL.1835
83. *Gdy umilkły działa*, Jerzy Jaworowski, (1919-1975), plakat do filmu produkcji radzieckiej w reżyserii Jakowa Segla, b.m., ok. 1960, papier, druk, 82,5 × 57,5 cm, Nr Inw. PL.961
84. *Skąpani w ogniu*, Andrzej Onegin Dąbrowski (1934-1986), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Jerzego Passendorfera, Centrala Wynajmu Filmów (CWF), Stołeczne Zakłady Graficzne nr 3 (STŁ 3), Warszawa, 1964, papier, offset, 83,5 × 57,4 cm, Nr Inw. PL.1829
85. *Prawdziwy koniec wielkiej wojny*, Walerian Borowczyk (1923-2006), plakat do filmu produkcji polskiej w reżyserii Jerzego Kawalerowicza, b.m., 1957, papier, offset, 84 × 57,5 cm, Nr Inw. PL.7683

Redaktor prowadzący

Marta Brodala

Redakcja językowa

Małgorzata Karolina Piekarska

Fotoskład i łamanie

Krzysztof Woźniak

Korekta

Marta Kucharska

Organizacja produkcji

Piotr Maroński

Promocja

Justyna Wyszyńska

ISBN 978-83-67398-80-0

Wydawnictwo Muzeum Niepodległości
(identyfikator wydawnictwa naukowego 42-700)

al. Solidarności 62; 00-240 Warszawa

wydawnictwo@muzn.pl

tel. 826 90 91 w. 41

Realizacja poligraficzna WPK

Nakład 200 egz.

 MUZEUM
NIEPODLEGŁOŚCI

25^{lat} SAMORZĄDU
WOJEWÓDZTWA
MAZOWIECKIEGO

